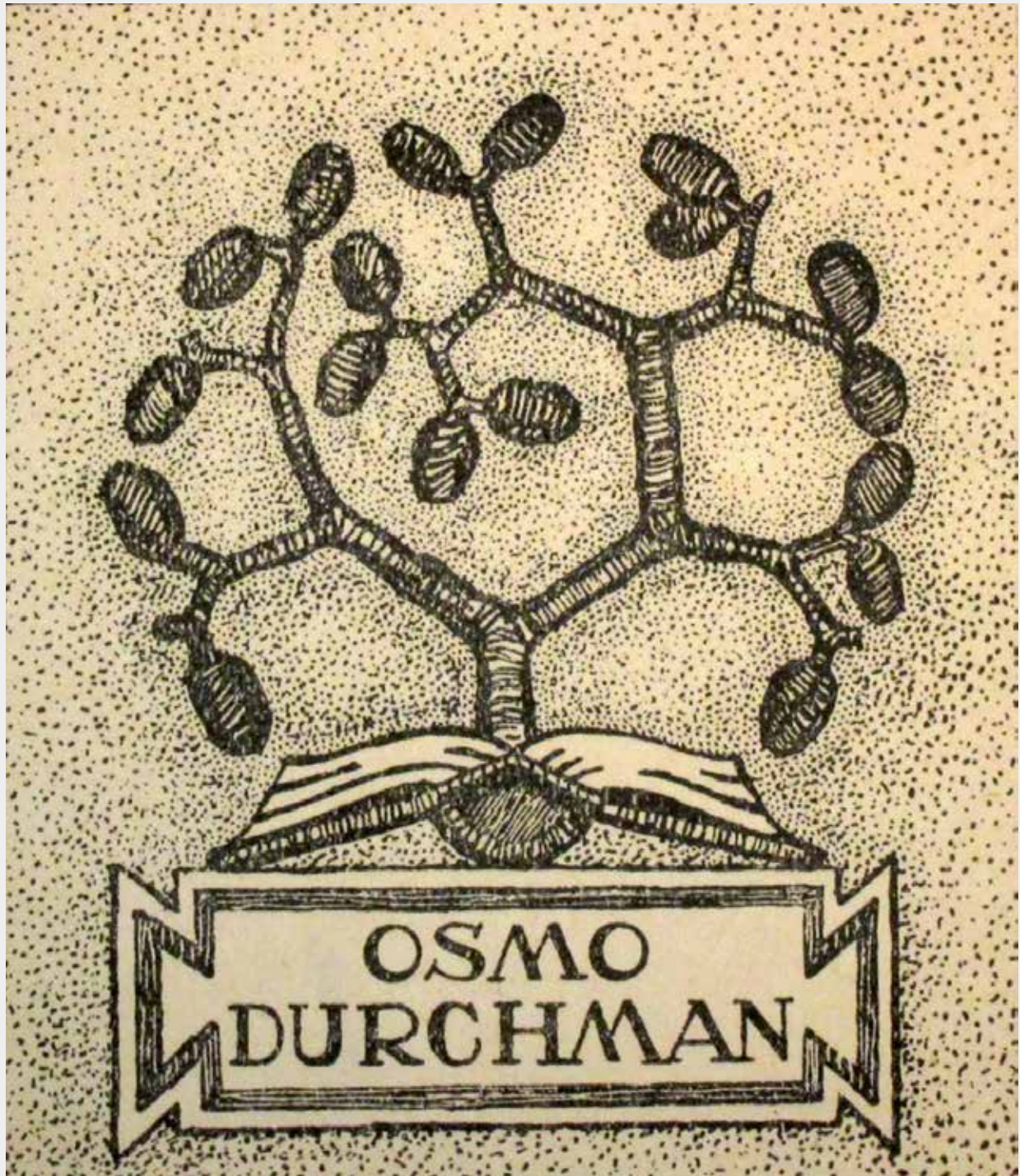

Orpana

Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsenlehti no 1/2020

Tampereen seudun sukututkimusseura

Hallitus (*) ja toimihenkilöt

Puheenjohtaja	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Varapuheenjohtaja ja ohjelma-asiat	Tiina Miettinen*, tiina.miettinen@tamsuku.fi
Sihteeri	Sara Lundén*, p. 050 561 4920, sara.lunden@tamsuku.fi
Talousvastaava	Marja-Leena Viilo*, marja-leena.viilo@tamsuku.fi
Webmaster ja jäsenasiat	Heikki Nurmi*, p. 044 016 0652, heikki.nurmi@tamsuku.fi
Retket	Tuija Soini, p. 050 534 3882, tuija.soini@tamsuku.fi
Postitustehtävät	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Kirjastonhoitaja	Marja-Leena Kuusi, katso tiedote kirjastosta: www.tamsuku.fi
Julkaisujen ja muun materiaalin tilaukset	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Seuran postiosoite	Tampereen seudun sukututkimusseura ry Mustoontie 174, 36120 Suinula
Seuran sähköpostiosoitteet	Hallituksen jäsenten ja toimihenkilöiden sähköpostiosoitteet ovat muotoa etunimi.sukunimi@tamsuku.fi
Seuran www-osoite	www.tamsuku.fi
Seuran tiliyhteys	FI03 1146 3007 2090 98
Orpana	Jäsenlehti
Toimittaja	Markku Uusitalo*, p. 050 310 9970, markku.uusitalo@tamsuku.fi
Taitto	Markku Uusitalo*, p. 050 310 9970, markku.uusitalo@tamsuku.fi
Painatus	Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä
Número	1/2020, julkaisupäivä 1.1.2020, nro 91 vuodesta 1979
ISSN	0359-128X
Etusivu	Osmo Durchman, Ex Libris, kuva Suomen Sukututkimusseura
Takasivu	Osmo Durchman, kuva Wikipedia
Takasivu	Liisa Lagerstam, kuva Laukonkartano
Ilmestyminen	Kaksi numeroa vuodessa. Syyskuussa 2020 ilmestyvään lehteen tarkoitettu aineisto pitää olla toimituksessa heinäkuussa 2020.
Vastuu sisällöstä	Orpanan kirjoittajat vastaavat tekstiensä sisällöstä ja kuvien käyttöluvista.

Puheenjohtaja

Tampereen nimen arvoitus

Nimen Tampere tähänastiset selitykset ovat tukeutuneet pääosin skandinaavisiin kieliin. Pauli Rahkonen esitti kuitenkin Tampere-nimelle saamelaiseen koski-sanaan perustuvaa etymologiaa (Virittäjä 2/2011). Ratkaisumalli on hänen mukaansa äänteellisesti moitteeton ja nimeämisperusteena topografisesti todennäköinen. Lisäksi muinainen saamelaisasutus Pirkanmaalla on nimistön valossa hyvin oletettavaa. Suomen alueelta löytyy muitakin vastaavia koskiin liittyviä nimiä. Rahkosen mukaan kaupungin nimi Tampere on epäilemättä saanut nimensä Tammerkoskesta. Kosken nimelle on esitetty useita etymologioita. Tavallisin lienee muinaisruotsin sanaan damber perustuva 'pato'-etymologia. Sen heikkous on, että tällaisen merkittävän kosken nimen voi olettaa olevan hyvin vanha. Tammerkoski on Imatrankosken rinnalla kuuluisin suomalainen koski, ja siksi nimen voisi olettaa vanhemmaksi kuin muinaisruotsin pato-sanaan perustuva nimi. Varsinaiset ruotsalaiset tuskin kuitenkaan ovat Tammerkoskea nimenneet. Rahkosen mukaan on oletettavaa, että Pirkanmaalla ja sen lähialueilla on asunut pikemminkin saamelaisia kuin ruotsalaisia. Ylä-Satakunnan alueella on muitakin saamelaisista paikanimiä, esimerkkinä Köyliö ja Siitama.

Tämän perusteella olisi luontevaa etsiä myös Tammer-nimen etymologiaa tältä taholta. Saamelaiseen koskisanastoon kuuluu dappal, -bb-'suvanto' koskessa, laukama, koskien välinen suvanto'. Se palautuu kantasaamen sanaan tempeļ. Näin ollen Tammerkosken kantasaamelainen nimi olisi ollut Tempeļkõške. Kartat osoittavat, että ainakin Tampereen Tammerkoski ja Kaustisen Tamperkoski ovat topografisesti koskia, joihin liittyy

suvanto. Mikko Heikkilä esitti kirjoituksessaan Rahkosen Tampere-etymologialle sanalliset tarkat kieliteelliset perustelut sekä äänteelliset rinnakkaistapaukset (Virittäjä 1/2012). Suomalaisasutus alkoi levitä Kokemäenjokea pitkin ylävirtaan rannikolta sisämaahan, saamelaiseen "lapinraunioiden" Hämeeseen noin 300 jKr. Toisin kuin monilta muilta vanhoilta asuinpaikoiltaan Näsijärven etelärannoilta saamelaisia ei näytä karkotetun. Heikkilän mielestä nimen Tammerkoski lainautuminen voidaan poikkitieteellisen metodin ansiosta ajoittaa vuosien 550–650 jKr. väliseen aikaan eli kansainvaellusajan ja merovingiajan taitteeseen, jolloin pysyvä suomalaisasutus kalmistoiineen levittäytyi laajalle Hämeen vesireittien varsille.

Jorma Lappalainen

Kolme murhaa Kauhajoella

Marja-Leena Viilo

Tämän jutun tapahtumat sijoittuvat tai liittyvät jollain tapaa Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevan Lauhanvuoren kansallispuiston alueelle. Alueella oli 1800-luvun loppupuolella kaksi kruunun metsänvartijaa. Heidän torppansa eli puustellinsa olivat Vääräjäarvi ja Lauhakangas. Näillä seuduilla tapahtui 1800-luvun lopulla muutamia veritekoja. Kauhajoen kirkonkirjoja tutkiessani olen löytänyt kiinnostavia merkintöjä, jotka ovat johdattaneet myös muiden lähteiden äärelle. Tutkimusprosessi on ollut ajallisesti pitkä. Alkuvuodesta 2007 tilasin kirkonkirjojen mikrokortit tutkittaviksi. Siitä kaikki alkoi.

Olivatko kaikki otsikossa mainitut veriteot murhia vai tappoja? Kaksi niistä mainitaan oman aikansa asiakirjoissa murhiksi ja yksi tapoksi. Jokainen voi itse mielessään miettiä, mitä rikosnimikettä niistä tänä päivänä käytettäisiin.

Antti Henrikin tragedia

Kruunun metsänvartija Matti Vääräjäarvi oli kuollut marraskuussa 1881. Rippikirjan huomautussarakkeessa on teksti, jonka tulkitseminen aikoinaan mikrokortilta tuotti aloittelevalle sukututkijalle päänvaivaa. Lopulta teksti aukeni: ”mördad af en vansinnig”. Metsänvartijan oli siis murhannut mielipuoli.

Haudattujen luettelo yllätti. Samana päivänä oli kuollut kolme miestä, joista kaksi oli murhattu. Oliko Kauhajoella liikkunut joku mielipuoli murhaamassa?

Asia ei ratkennut, mutta jäi vaivaamaan mieltä. Aika kului. Syksyllä 2012 sanomalehtiarhivistosta löytyi useampikin juttu näistä murhista. Kummallakin murhalla oli oma tekijänsä.

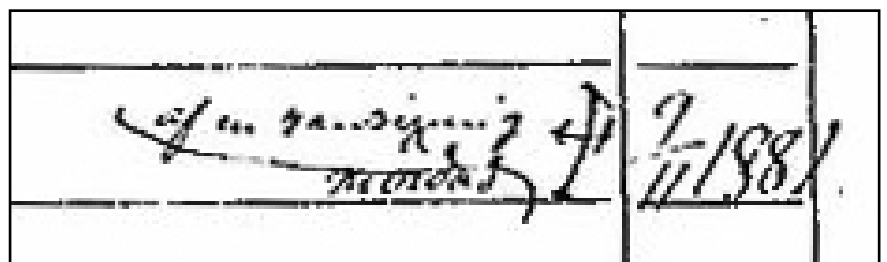
Erästä lehtikirjoituksesta selvisi, että murhan tekijäksi mainittu mielipuoli Henrik

Katikka oli metsänvartija Matti Vääräjäarven lanko. Kirkonkirjoista, joita tässä vaiheessa saatoinkin jo tutkia netissä, ei kovin paljon tietoa löytynyt. Tiedonälkä jäi kutkuttamaan mielen pohjalle. Mitä seuraavaksi?

Oli ryhdyttävä tutustumaan tuomiokirjoihin. Aluksi piti selvittää tuomiokunta, jossa asiaa oli käsitelty. Kauhajoki kuului Ilmajoen tuomiokuntaan. Aloitin renovoiduista tuomiokirjoista, jotka pääosin on sijoitettu Hämeenlinnan maakun-

ta-arkistoon (HMA), nykyiseltä nimeltään Kansallisarkisto Hämeenlinnaan. Selasin tuomiokirjoja vuoden 1881 loppupuolelta eteenpäin. Löysin pykälän, jossa mainittiin Matts Johansson Vääräjäarvi ja Henrik Katikka. Kyseisiä kärejiä käytiin alkuvuodesta 1882.

Pykälästä 363 käy ilmi, että piirilääkäri A. E. Hirn vaati kulujaan oikeusteitse. Hän oli pyynnöstä käynyt Matti Juhonpoika Vääräjäarven luona, jota oli haavoittanut tämän lanko Henrik

Mördad af en vansinnig, Kauhajoen rippikirja vuosilta 1875-1884 s. 595

Katikka. Renovoidussa pöytäkirjassa on pykälän olennainen sisältö lyhennettynä. Siitä ei kuitenkaan selvinnyt tarkemmin, mitä oli tapahtunut. Halusin tutustua alkuperäiseen käräjäpöytäkirjaan. Oli matkustettava Vaasan maakunta-arkistoon (VMA). Elettiin kevättalvea 2013.

Alkuperäisestä käräjäpöytäkirjasta löytyy seikkaperäinen selostus tapahtumien kulusta, vaikka asia koski piirilääkäri A. E. Hirnin vaatimusta kuluistaan. Tekstiä on lähes kaksi sivua, ja liitteenä on metsänvahti Matti Vääräjärven virkatodistus, jonka on allekirjoittanut kappalainen C. O. Kraft. Itseäni kiinnosti tapahtumien kulku.

Käräjäpöytäkirjan pykälästä 363 suomennettua: "... Henrik Katikka 2. päivänä marraskuuta viimeksi kulunutta vuotta oli kotiin kantanut Matti Vääräjärven, jota oli lyöty kirveellä päähän ja joka ilmoitti, että Katikka löi häntä, mitä Katikka ei myöskään kiistänyt; että

Katikka silloin oli niin sekaisin ja raivoon saatettu, ettei hän voinut tehdä mitään selkoa syystä, minkä vuoksi hän löi Vääräjärveä, vaan ainoastansa lausui "löin minä", sekä että Vääräjärvi viikko tämän jälkeen kuoli..."

Kauhajoen kaupunginarkiston kuntakokouksen pöytäkirjoista selviää, että Antti Henrik Katikka oli tapahtumahetkellä lankonsa metsänvartija Matti Vääräjärven holhouksessa. Katikan teosta olisi joutunut vastuuseen hänen holhoojansa. Holhooja kuitenkin kuoli teon seurauksena, joten kukaan ei joutunut vastuuseen mielipuolen tekemästä murhasta. Siksi murhaa sinänsä ei viety käräjille.

Mielipuolen tekemästä murhasta oli monia seurauksia, joista löytyy tietoa useista asiakirjoista. Ensiksi tarvittiin holhooja Antti Henrik Katikalle. Kauhajoen kuntakokouksen pöytäkirjasta joulukuulta 1881 ilmenee seuraavaa:

"Mielipuoli Heikki Ka-

tikka tarjottiin nyt vähemmän vaativalle hoinnettavaksi ensi wapunpäivään asti; Tämän otti Talollinen Jaakko Rinta Yrjänänen sanottuun aikaan asti, kahdella (2) tynnyrillä 25 kapalla jyviä, puoleksi rukiita ja puoleksi Ohria."

Toiseksi metsänvartija Vääräjärven lapsille piti määrätä holhooja. Ilmajoen tuomiokunnan ilmoitusasioiden pöytäkirjasta keväältä 1882 ilmenee, että holhoojaksi määrättiin talokas Sakarias Kangasniemi Kauhajoen Hyypän kylästä. Alaikäisiä lapsia oli kolme. He olivat syntyneet vuosina 1867, 1870 ja 1878.

Kolmanneksi tarvittiin uusi kruunun metsänvartija Vääräjärvelle. Vainajan poika Aleksander Lapinluoma eli Vääräjärvi oli otettu metsänvartijaksi 6.2.1882 ja seuraavilla käräjillä hän antoi "asetuksissa määrätyn virkavalan".

Antti Henrik Katikka oli avioitunut lokakuussa 1866 Jalasjärvellä Adolfina Henrikin tytär Virnalan kanssa. Parilla ei ollut lapsia. He muuttivat usein ja vaimo Adolfina kävi välillä piikomassa Hollolassa. Adolfinalla on Kauhajoen rippikirjassa merkintä "Kringstryker". Mutta eniten hämmästyttä herätti Kauhajoen rippikirjan 1885-94 merkintä, joka on aikaisemmin kirjoitettujen tekstien seassa sarakkeessa "Mainittavia": "Domkapitles i Åbo skiljebref af den 9. Mars 1887 finnes i arkivet."

Tästä merkinnästä seurasi käynti Turun maakunta-arkistossa (TMA), jossa säilytetään Turun tuomiokapitulin arkistoa. Sieltä löytyi rippikirjassa mainittu erokirje (skiljebref), jolla myönnettiin avioero Antti Henrik Katikalle ja Adolfina

— Kaksi miestä tapettu Kauhajoella.
Mielipuoli, Heikki Katikka niminen mies, joka on ajunut pitäjän majassa kruunun-metsänvahti Matti Vääräjärven luona, sanotun pitäjän Hyypän kylässä on tämän kuun 2 päivänä kirjeellä lyönyt Vääräjärveä päähän niin kovan, että tämä sen johdosta yöllä t. k. 10 päivää vastaan on kuollut.
Niinikään on talokas Matti Zisafinpoika Siiviluoma samassa kylässä olevan talon pihalla t. k. 7 p. kängellä lyönyt torppari Matti Matinpoika Saapalaa niin pahoin päähän, että Saapala kaksi päivää elettyään heitti henkensä.

Kaksi miestä tapettu Kauhajoella. Waasan Lehti 21.11.1881

Virnalalle. Avioeroa ei haettu suoraan tuomiokapitulilta vaan Senaatilta. Senaatin arkistosta, joka sijaitsee Kansallisarkistossa (KA) Helsingissä, löytyy avioeron hakemisasiakirjat. Mainittakoon tässä vain avioerohakemuksen liitteenä ollut Kauhajoen vaivaishoito(lauta)kunnan todistus vuodelta 1886, jossa Katikan tekoa on nimitetty murhaksi.

Kauhajoen seurakunnan arkistosta kesällä 2014 löysin tiedon Antti Henrik Katikan kuolemasta 12.7.1907. Siellä selvisi myös Antin elämän loppuvaiheet mielisairanhoidossa. Vuodesta 1906 hän oli Knuuttilassa Miesten mielenvikaisten osastolla. Oli siis aloitettu laitospainainen mielisairaiden hoito. Kauhajoella mielisairaita varten esitettiin jo 1880-luvulla oman majan perustamista, mutta se ei silloin toteutunut. Ja taas kerran hämmästytti kuolinsyy: ”tapaturmaisesti kuoliaaksi lyöty”. (Vasta tätä juttua kirjoittaessani SSHY:n sivuille on tullut Kauhajoen uusimpia kirkonkirjoja.) Sanomalehtiarkisto paljastaa, että Antti Henrik Katikka oli joutunut toisen mielenvikaisen uhriksi. ”Dårarnas Nemesis!”

Mainittakoon vielä lopuksi, että kruunun metsänvartija Matti Vääräjärven kaikki aikuisiksi eläneet lapset, myös Aleksander, joka oli nimitetty uudeksi metsänvartijaksi isänsä jälkeen, muuttivat Amerikkaan.

Olgan tragedia

Kruunun metsänvartija Matti Lauhakankaan Olga-tytärtä tutkiessani en ensin alkuvuodesta 2007 huomannut mitään erikoista. Ei aloitteleva sukututkija voi kaikkea rippikirjan informa-

En vansinnigs dåd.

Från Kauhajoki meddelas att en å fattiggården därstädes nyintagen däre, vid namn Rauska som internerats i en cell som redan beboddes av en annan däre, kort efter sitt inspärrande i cellen natten mot lördagen ihjälslog sin olyckskamrat med ett bräde. Den dödade, Heikki Katikka, har för c. 20—25 år sedan själv i ett anfall av vansinne ihjälslagit den person hos vilken han var inackorderad. —
Dårarnas Nemesis! S. Ö.

Arbetaren 18.7.1907

tiotakaan panna merkille. Vasta vuosia myöhemmin kesällä 2014 tulin katsoneeksi ehtoollismerkintöjä tarkemmin. Ehtool-lismerkinnät puuttuivat kolmelta vuodelta, mutta muuttomerkintöjä ei ollut ennen vuotta 1902, mikä kummastutti. Lopulta huomasin katsoa Muistutuksia-saraketta. Mikrofilmiltä skannattu kuva ei ole kovin hyvä, mutta kyllä tekstistä selvän saa: ”synnyttänyt äpäran lapsen 1896”.

Minne kyseinen lapsi oli joutunut, koska häntä ei ole lisätty rippikirjaan? Kuolleiden luettelo vuodelta 1896 paljastaa karmean totuuden: ”Metsävar. tyt. Olga Lauhakankaan synnyttä murhaamansa kastamaton tyttölapsi”. Lapsi on kuollut 30.11. ja haudattu 20.12.

Sanomalehtiarkistosta löytyy juttuja tapahtumasta. Välikäräjillä tammikuussa 1897

Olga Lauhakangas tuomittiin 5 vuodeksi kuritushuoneeseen.

Matkasin taas Vaasan maakunta-arkistoon alkuvuodesta 2016. Ilmajoen välikäräjillä tammikuussa 1897 syytettiin piika Olga Lauhakangasta lapsenmurhasta. Asian käsittelystä on kirjoitettu nelisenkymmentä sivua tekstiä. Pöytäkirjaan on kirjattu Olgan oma kertomus sekä todistajien lausunnot poliisikuulustelussa ja käräjillä sekä liitetty liitteet, joihin kuuluu ”Olga Matintytär Lauhakangasta sekä hänen kuolleen sikiönsä ruumiin oikeuslääketieteellistä katsastusta koskevat asiapaperit” A-G. Alkuperäisteksti on pääosin suomenkielistä, mutta siinä on paljon yliviivauksia ja korjauksia. Lisäksi monissa paikoin kääntöpuolen teksti näkyy sivun läpi. Nämä seikat ovat vaikeuttaneet tekstin lukemista ja

tulkintaakin.

Jutussa ”edesantajana” oli Pöntäneen kylästä maanviljelijä Frösénin vaimo Aurora Frösén. Vangitun Olga Lauhakankaan käräjille toi kärjäkunnan vanginkuljettaja ja talollinen Kauhajoen pitäjän Kauhajoen kylästä Samuli Wilppula.

Pöytäkirjasta ilmenee, että Olgan isä oli ollut kruunun metsänvartijana vuodesta 1866 ja perhe oli asunut Lauhakankaan torpassa vuodesta 1868. Isän kerrotaan olleen huonoissa varoissa suuren perheensä takia, saaneen vähän palkkaa ja tilusten olleen hallanarat. Olgan vanhemmat ja sisarukset eivät milloinkaan olleet olleet rikoksesta syytteenalaisina eikä Olgakaan ennen tätä oikeudenkäyntiä. Olga oli useana vuonna käynyt muutamia viikkoja kiertokoulua, käynyt rippikoulun, osasi lukea ja vähän kirjoittaa. Olga oli asunut vanhempiensa luona ja marraskuussa 1896 mennyt palvelukseen maanviljelijä Frösénille Kaarlelan taloon. Ennen tätä kyseisen syksyn aikana hän oli ollut usein päiväläisenä kotinsa lähellä olevassa Kangasniemen talossa. Pöytäkirjasta löytyy siis arvokasta tietoa Olgasta.

Pöytäkirjan mukaan 18-vuotiaalla Olgalla oli ollut aikomus mennä naimisiin Num-

mijärven kylästä kotoisin olleen torpparinpojan Antti Talvitien kanssa. Hän oli laskiaisen aikana 1896 käynyt kahdesti Olgan luona tämän kotona tullen päivällä ja viipyen seuraavaan päivään. Kummallakin kerralla he olivat maanneet yhdessä ja suunnitelleet aiottua avioliittoaan. Jälkimmäisellä kerralla he olivat ”pitäneet lihallista yhteyttä keskenään”. Tämän jälkeen Olga ei ollut tavannut Talvitietä, joka jo talvella 1896 Olgan tietojen mukaan oli mennyt Porin kaupunkiin ja jäänyt sille tielleen eikä hänen olinpaikastaan käräjien aikaan ollut tietoa. Kirkonkirjoista käy ilmi, että Antti oli kotonaan Talvitien torpassa vuosina 1894-96 ilman ehtoollismerkintöjä ja otti muuttokirjan Kauhajolta Merikarvialle 8.12.1896. Hän saattoi hyvinkin vaellella eri paikoissa kadottuaan Olgan elämästä. Antti Talvitie avioitui Merikarvialla lokakuussa 1898 lesken kanssa. Kirkonkirjoista selviää, että Olga ja Antti olivat pikkuserkkuja keskenään.

Laskiaisen jälkeen Olgan kuukautiset lakkasivat, mutta hän ei tiennyt sen merkitsevän mitään eikä tiennyt ennen synnytystä olevansa raskaana. Vatsaa oli ruvennut polttamaan hänen ollessaan ilta-askareillaan marraskuun 29. päivänä. Hän

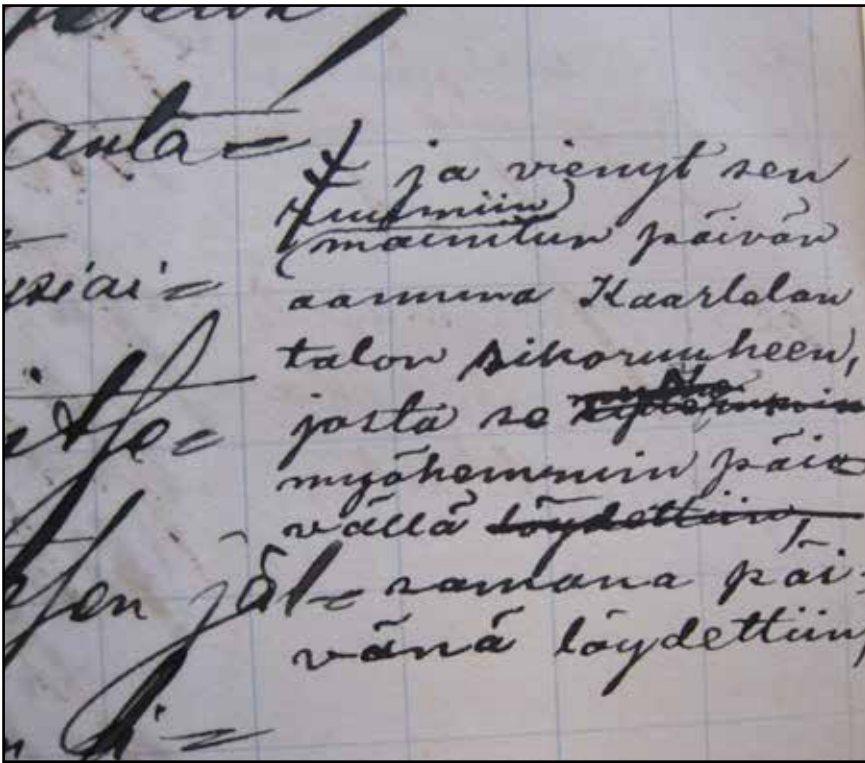
oli mennyt talon piikakamariin ja ollut siellä, mutta käväissyt välillä renkituvassa, jonne muut piikat jo aikaisemmin olivat menneet ”hyppelemään”. Olga palasi yksin piikakamariin, mutta ei kivun takia saanut unta. Kellonajasta hänellä ei ollut tietoa, koska piikakamarissa ei ollut kelloa. Kaksi muuta piikaa palasivat yöllä renkituvasta, menivät levolle, mutta parin tunnin kulluttua lähtivät muualle nukkumaan, koska Olgan valitukset häiritsivät heidän untan. Toista heistä Olga pyysi tuomaan itselleen ”jotakin juomaa eli vatsanpolton rohtoja”, mutta tämä ei pyyntöä toteuttanut, koska ei halunnut herättää talon isäntäväkeä. Myöhemmin kävi ilmi, että kolmas piika oli yöllä tuonut Olgalle ”kamferin viinaa” rohdoksi.

Käräjillä Olga kertoi seuraavaa: Aamupuolella yötä hän oli yksin piikakamarissa ja sellälleen sängyssä ollen ja kenenkään avustamatta synnytti sikiön. Oman kertomansa mukaan Olga oli niin pyörreksissä, ettei tajunnut tai jälkeensä muistanut, huusiko sikiö vai oliko se edes elossa. Napanuoran hän muisti katkaisseensa, mutta ”jälkimenot” tulivat vasta seuraavana keskiviikkona (30.11. oli ollut maanantai). Hän ei kuullut ääntä sikiöstä eikä tiennyt, mitä sukupuolta se oli. Huonekin oli aivan pimeä ja hänellä oli vatsakipuja. Hän oli noussut tajuihinsa sängystä, mutta mennyt tunnottomaksi eikä muistanut, miten hänen sikiönsä oli joutunut sikolätin ruuheen, josta se oli löydetty.

Liitteenä on ”poliisitutkinnon” pöytäkirja 1. päivältä joulukuuta. ”Poliisitutkinto” pi-

Wäli k ä r ä j ä t pidettiin **Uron**
talossa t. k:n 4 p:nä. **M**iisjä oli kol-
me juttua selwitettämänä ja tuomitta-
wana. **O**lga **L**auhakangas tuomittiin
todistajain kuulusteltua ja asian sel-
wittynä 5 wuodeksi kiritushuoneeseen.

Pohjalainen 12.1.1897

VMA, Ilmajoen tuomiokunta, välikäräjät 1897, pykälä 1

dettiin aamupäivällä Kaarlelan talossa, jossa Olga Lauhakangas oli piikana ja jonka isäntäparina olivat Johan ja Aurora Frösén. Aluksi oli tutkittu sikojen ruuhesta löytynyttä ruumista, jonka todettiin olleen täysiaikainen tyttölapsi. Sitten oli kuulusteltu useita todistajia. Olihan isossa talossa lukuisa joukko renkejä ja piikoja muiden todistajien lisäksi. Kuulusteluissa tuli esiin monenlaisia seikkoja. Rouva Frösén oli aamupäivällä 30.11. ollut meijerireissulla ja kuullut tapahtumasta palattuaan. Rouva Frösénin mukaan Olga oli näyttänyt iltapäivällä iloiselta ja sanonut, että hänestä oli edellisena yönä tullut paljon heisimatoja. Rouva Frösén tiesi jo siinä vaiheessa Olgan sikiön löytymisestä, mutta ei paljastanut tietojaan. Nimismiehen pyynnöstä rouva Frösén toisen vaimoihmisen, erään torpparin vaimon, kanssa kertoi Olgalle sikiön löytymisestä

ja tarkasti Olgan sänkyvaatteet ja sen, tuliko rinnoista maitoa. Olga kielsi ensin synnyttäneensä kyseisen lapsen. Veriset vaatteet löytyivät sängyn alta ja rinnoista tuli maitoa. Olga oli kysynyt, mistä lapsi oli löydetty. Hänelle kerrottiin lapsen löytyneen sianruuhesta, minkä jälkeen Olga oli tunnustanut sikiön olleen hänen, mutta väitti sen syntyneen kuoleena.

Useita piikoja ja renkejä kuulusteltiin asian tiimoilta. Olgan kanssa samassa piikakamarissa nukkuneet kaksi piikaa olivat menneet renkikamariin nukkumaan, koska Olgan vaikeointi häiritsi heitä. Toinen piioista oli sanonut muille, että Olgaa ei saa päästää sisään, jos hän tulisi ovelle kolkuttamaan. Olga tulikin, mutta lähti pois, kun ei päässyt sisään. Eräs renki kertoi kyllä menneensä lopulta ovelle katsomaan, mutta silloin Olga oli jo ehtinyt poistua. Muut

piiat väittivät, etteivät tieneet Olgan olevan paksuna, vaikka joku oli kuullut huhua Olgan raskaudesta. Useimmat kuulusteltavat oli Olgan tapaan pestattu Kaarlelan taloon vasta puheena olleen marraskuun aikana.

Piika Amalia oli aamulla nähnyt lapsen jalat vesikyökistä seinän läpi sikolättiin menevässä sianruuhesta, pelästynyt pahanpäiväisesti ja juossut kyökkiin. Kaikki kyökissä olleet piiat menivät katsomaan vesikyökkiin ja lapsi otettiin sianruuhesta. Yön ja aamun tapahtumia selvitettiin kuulusteluissa. Lopulta Olga myönsi synnyttäneensä lapsen ja sen äänelleen. Hän tunnusti surmanneensa sikiönsä sukkanauhallaan sen jälkeen, kun hänelle oli kerrottu sen kaulassa olleista jäljistä. Olgan kertomus yön tapahtumista oli siis muuttunut useaan otteeseen kuulustelujen edistyessä.

Käräjäpöytäkirjan mukaan todistajat olivat eri mieltä ”jälkimennoista”. Vanginkuljettajan vaimon mukaan jälkeiset tulivat vasta seuraavana keskiviikkona. Hän oli useita lapsia synnyttäneenä varma asiasta. Tosin hän ihmetteli, miten Olga oli voinut säilyä hengissä, kun jälkeiset olivat niin kauan hänen sisälleen. Toinen Olgaa tutkineista vaimoihmisistä oli sitä mieltä, että sängyn alta löytyneissä vaatteissa oli veriklönttejä, jotka hän tulkitsi ”jälkimennoiksi”.

Liitteenä olevassa Kauha-joen nimismiespiirin kruununnimismies Ahlbergin Vaasan läänin Herra Kuvernöörille osoittamassa kirjeessä Olga Lauhakankaan todetaan synnyttäneen varhain aamulla 30. marraskuuta äpärätytölapsen, jonka hän kohta kuristamisella oli surmannut, ja sen jälkeen heittänyt ruumiin sioille

sikolättiin. Ruumis oli myöhemmin päivällä löydetty turmeltumattomana. Olga oli tunnustanut rikoksensa, mutta oli vielä niin heikko, ettei häntä voitu lähettää lääninvankilaan, vaan hoidettiin vanginkuljettajan luona, kunnes asia tuli tutkittavaksi. Lisäksi nimismies pyysi, että piirilääkäri määrättäisiin tutkimaan ruumis.

Piirilääkäri Torsten Munsterhjelm teki lapselle ruumiinavauksen. Ruumiinavauksesta on lausunnossa 46 kohtaa, joissa tarkastellaan ruumista niin ulko- kuin sisäpuoleltakin. Lausunnosta käy ilmi, että lapsi oli tyttö, joka painoi 3,4 kg ja oli 52 cm pitkä. Lapsi oli täysiaikainen. Iho oli kauttaaltaan kuivuneen rukiinjiä sisältävän massan peitossa. Lopuksi todetaan lapsen hengittäneen ja siten olleen elossa syntyessään ja tukehtuneen kuristamisen seurauksena. Oikean päälaenluun murtuman sekä kummassakin jalassa olleiden useiden suurem-

pien ja pienempien hampaanjälkien sekä haavojen oli täytynyt ilmestyä kuoleman jälkeen.

Käräjäoikeudessa Olga Lauhakangas syytti edellä mainittua kahta piikaa siitä, että he eivät jääneet piikakamariin häntä auttamaan eivätkä päästäneet häntä renkikamariin. Piiat väittivät käräjillä, etteivät tienneet Olgan ollen paksuna. Heitä ei tuomittu Olgan heitteille jätöstä. Olga sen sijaan tuomittiin sikiönsä kuristamisesta viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen.

Päätös alistettiin Vaasan hovioikeuden tarkistettavaksi. Tuomioon ei tullut muutosta. Olga sai viiden vuoden tuomion lapsenmurhasta.

Hänet vietiin Vaasan lääninvankilaan. Sen arkisto on kärsinyt tulipalossa ja useat paperit ovat reunoiltaan hiiltyneet.

Marraskuussa 1902 Olga muutti kotoaan Honkajoelle, missä meni naimisiin leskeksi jääneen itsellismiehen kanssa seuraavan vuoden elokuussa. Michellä oli viisi pientä lasta. Olgan elämän loppuvaiheista ei ole tietoa.

Olisiko Olgan lapsi säilynyt hengissä, jos muut piiat olisivat jääneet piikakamariin todistamaan synnytystä, jää arvoitukseksi. Samoin jää arvoitukseksi, miten tapahtumien kulkuun olisi vaikuttanut, jos Olgalle olisi avattu renkikamarin ovi tuona kohtalokkaana yönä.

Matin tragedia

Samalla rippikirjan sivulla edellä mainitun Olgan kanssa on hänen veljensä Matti (Matteus). Matilla on viiden vuoden aukko ehtoollismerkinnöissä, johon en aloittelevana sukututkijana ollut

kiinnittänyt huomiota. SSHY:n nettisivuille oli tullut 2013 Turun keskusvankilan seurakunnan valokuva-albumi, jota selasin seuraavana vuonna. Albumissa on hyvä hakemisto. Löysin yllätyksekseni Kauhajoelta Matti Matinpoika Lauhakankaan.

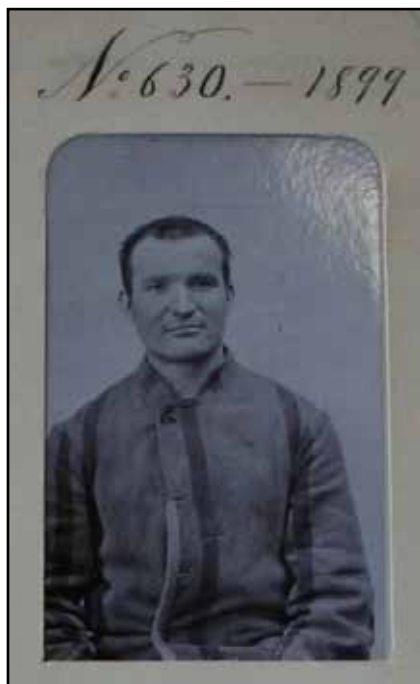
Kuvan teksti: ”Lauhakangas, Matti Matinp: 28 år, från Kauhajoki, dömd af K. Vasa Hofrätt den 2. dec. 1899. för dråp till tukthus i 5. år.”

Sanomalehtiarkistosta löytyy ainakin kaksi lehtijuttua Matti Lauhakankaan tekemästä taposta, jonka seurauksena kuoli itsellinen Jaakko Järvenranta.

Käydessäni Vaasan maakunta-arkistossa alkuvuodesta 2016 valokuvaamassa yllämainittuun Olgan tapaukseen liittyvät asiakirjat kuvasin myös Matti Lauhakankaan tapaukseen liittyvät asiakirjat, vaikka tapauksen kulku olikin oleellisilta osin kerrottu lehtijutuissa.

Lehtijutuissa kuvattu Matin tekemä tappo oli tapahtunut Siipyyssä, joka kuului Närpiön tuomiokuntaan. Asiaa käsiteltiin ensimmäisen kerran Lapväärtin kärjäkunnan välikäräjillä syyskuussa 1899.

Käräjäpöytäkirjaan on kirjattu Matti Lauhakankaan kertomana seuraavaa: Hän oli syntynyt Kauhajoen Hyypän kylässä, jossa hänen vanhempansa edelleen elivät, käynyt vain rippikoulun, osasi lukea ja huonosti kirjoittaa, oli naimaton ja palvelut kolme vuotta vakinaisessa armeijassa Hämeen pataljoonassa. Hän oli tehnyt kaikenlaista työtä, mutta useimmiten ollut kivenhakkaamistyössä. Häntä ei oltu aiemmin syytetty mistään rikoksesta. Arvokasta lisätietoa oli taas tarjolla.

Lauhakangas Matti Matinp. Turun keskusvankilan seurakunnan valokuva

Käräjäpöytäkirjan mukaan Matti Lauhakangasta syytettiin pahoinpitelystä, joka oli tapahtunut Siipyyn pitäjän Skaftungin kylässä 23. elokuuta yöllä, ja jonka uhri itsellismies Jaakko Järvenranta oli kuollut 25. elokuuta Kristiinankaupungissa.

Matin kertomaa tapahtumista: Hän oli lähtenyt elokuun 22. päivänä Kristiinankaupungista Bobärgen-nimiseen lastauspaikkaan Siipyyn pitäjässä mukanaan yhdessä lekkerissä 2 litraa paloviinaa ja toisessa lekkerissä 2,5 litraa spriitä. Sieltä hän oli kävellyt erään työmiehen kanssa Skaftungin kylään. Kaveri oli jäänyt Norrgårdin taloon, ja hän oli jatkanut Jaakko Järvenrannan luo. Hän ja Jaakko olivat hyviä tuttavuuksia ja olleet usein samoissa taloissa maanviljelyksissä. Hänen saapuesaan Jaakon mökille puolen yön maissa oli Jaakko jo riisuutunut, mutta päästi hänet sisälle.

Järvenranta kävi hakemassa vanhoja päreitä polttopuiksi ja miehet saivat keitettyä kahvia. He joivat viinaa kahvin kanssa ja paljaaltaan. Järvenranta oli ollut Lauhakankaan mielestä ennestään vähän päissään, mutta oli miesten ryypiskellessä tullut jokseenkin humalaan ja äkäiselle päälle siitä, ettei itsellismies Liisa Juusela, joka asui Jaakon kanssa samassa tuvassa, ollut kotona keittämässä kahvia ja laittamassa ruokaa. Polttopuiden tai oikeammin päreiden loputtua Lauhakangas lupasi mennä hakemaan puita, mutta Järvenranta oli sanonut: ”et sinä puita löydä”. Siihen Lauhakangas oli vastannut: ”kyllä minä menen vaikka metsään hakemaan, jollen minä muualta löytäisi”, ja samassa lähtenyt ulos tuvasta, mennyt rakennuksen nurkasta lähtevän

aidan yli noin parinkymmenen sylen etäisyydelle tuvasta ja oli pimeässä käsillään ”kourannut” silloin tällöin maahan. Pimeässä ja juovuksissa ollen hän ei ollut löytänyt mitään, joten hän riipi vähän katajapensaan oksia ja nokkosia. Aikaa kului noin vartti.

Lauhakangas palasi tuupan ja sanoi Järvenrannalle tämän huonoista puista. Koska vastausta ei kuulunut eikä kysymykseen: ”Jaakko, missä sinä olet?”, tullut mitään vastausta, hän oli sytyttänyt tulitikun ja silloin nähnyt Järvenrannan makaavan lattialla verinen haava päässään. Hän oli sormellaan koittanut haavaa ja tuntenut, että kallon luu oli rikki. Hän pelästyi ja juoksi naapuritaloon pyytämään apua Järvenrannalle. Kolme nuorta miestä lähti hänen mukaansa Järvenrannan tuvalle. He menivät toisesta talosta hakemaan hevosta viedäkseen Järvenrannan lääkärin luo. Hevosta ei saatu ja tarina jatkuu.

Kysyttäessä Matti Lauhakangas myönsi, ettei ollut nähnyt ketään muuta Jaakko Järvenrannan mökissä eikä voinut ymmärtää, miten Jaakko oli tullut haavoitetuksi.

Käräjillä kuultiin useita todistajia. Aiemmin mainittu Liisa Juusela kertoi omistavansa mökin, jossa Jaakko Järvenranta asui. Hän oli illalla 22. elokuuta tullut kotiin, mutta ei ollut löytänyt avainta, joten oli mennyt naapuritaloon yöksi. Seuraavana päivänä hän oli palannut asunnolle. Juusela kertoi lattialla olleesta kaatuneesta jyrävästä tuolistasta sekä kellokaapissa olleista neljästä naarmusta (”raamusta”) ja pöydän laidassa olleesta lovesta, johon yllä mainitun tuolin verinen jalka täsmälleen sopi.

Myös orsilaudassa oli viivoja ja lovia. Orsilaudalla säilytetty jauhovakka oli pudonnut lattialle. Jauhoja oli orsilaudalla ja lattialla. Todistajan mukaan näitä merkkejä ei edellisenä päivänä ollut ollut. Juusela oli kertonut Järvenrannan maanneen pelkissä alusvaatteissaan lattialla vuodattaen verta suuresta haavasta ja hengittäneen ”hyvin kovasti”. Lääkärinä oli lähdetty hakemaan.

Lääkärinä odotellessaan Juusela ja Lauhakangas nautiskelivat ”niin kutsuttua kahvipunssia”. Juusela kertoi Lauhakankaan sanoneen: ”Jos tämä asia on minun kauttani tapahtunut, niin ei kuitenkaan aikomuksesta vaan on se sitten äkkinäisydestä tapahtunut.”

Toiselle todistajalle Lauhakangas oli alakuloisena virkanut: ”En voi ymmärtää, miten kysymyksessä oleva vahinko olisi voinut tapahtua, sillä olen ollut silloin niin juovuksissa, etten mitään tapauksesta enää tiedänyt.” Järvenrannan kukkarossa todistaja kertoi olleen 90 markkaa seteleinä. Rahaa ei siis oltu viety.

Kolmannelle todistajalle Lauhakangas oli sanonut tar koittaen aikaa ennen todistajien tuloa: ”Ei suinkaan täällä silloin ollut ketään muuta ihmistä, ja jos minä tästä tulen kärsimään, niin kyllä minä sen kärsin, mitä siitä tulee. En minä tuommoista asiaa olisi suonut, sillä kyllä minä olen siitä miehestä (Järvenrannasta) enemmän pitänyt kuin kenestäkään muusta.” Tätä sanoessaan Lauhakangas oli vielä ollut vähän juovuksissa. Tämä todistaja kertoi Järvenrannan olleen selvänä ollessaan hyvänluontoinen, mutta juovuksissa kovin paha ja riitainen.

Todistajana kuultiin myös

miestä, jonka kanssa Matti Lauhakangas oli tullut Bobärgetistä jalkaisin Skaftungiin. Hän ei tiennyt, minne Lauhakangas oli menossa heidän erottuaan. Tämä oli ollut juovuksissa jo heidän kävellessään ja sanonut todistajalle: ”Minä olen nyt monta yötä valvonut ja jollen minä tänä yönä saa nukkua, minä olen paha mies.”

Lauhakankaan eräs hänet ennestään tuntenut todistaja kertoi olevan selvänä hyvin hyvinluontoinen. Kukaan todistajista ei osannut kertoa, millainen Matti oli juovuksissa. Jaakko Järvenrannan todistaja tiesi aina olleen juovuksissa kovin kiivas ja äkeä. Lauhakankaan mainittiin myös olleen selvänä hyvä ja siivo.

Yksi todistajista oli valvonut Järvenrannan kanssa yön ja yrittänyt saada Järvenrantaa ilmaisemaan, miten tämä oli loukkaantunut. Järvenranta makasi lattialla eikä pystynyt puhumaan, mutta liikkui ajoittain. Pyytämistään merkeistä todistaja tulkitsi Järvenrannan eleistä,

että turman oli aiheuttanut Lauhakangas.

Lopulta Jaakko Järvenranta kuljetettiin Kristiinankaupunkiin lasarettiin, jossa hän kuoli. Ruumiinavauspöytäkirjan, jossa on 33 kohtaa, on laatinut Kristiinankaupungin kaupunginlääkäri Ernst Wendelin. Siinä todetaan kuoleman johtuneen ”aivo-poltteesta” (hjerninflammation), joka oli seurausta ulkoisesta väkivallasta.

Virallinen syyttäjä katsoi toteennäytetyksi, että vastaaja (Matti Lauhakangas) tahallansa, ilman tappamisen aikomusta oli pahoinpidellyt Jaakko Järvenrantaa niin, että tämä oli kuollut saamiinsa vammoihin. Todistajien kertomuksista ilmenneet vauriot asunnossa olivat tulkin-tani mukaan raskauttava tekijä siitäkkin huolimatta, ettei yksikään todistaja ollut paikalla tapahtuman aikaan. Asiassa tehtiin välipäätös ja käsittelyä jatkettiin seuraavilla käräjillä, jonne kutsuttiin Jaakko Järvenrannan äiti Hedvig Kauhajärvi asiasta kuultavaksi. Vastaaja lähetettiin

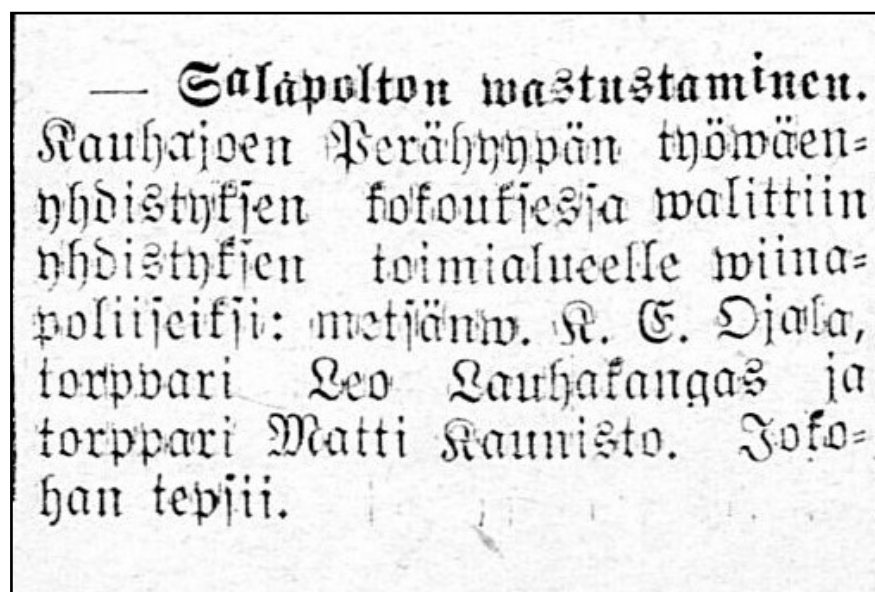
välikäräjiltä vangittuna Vaasan lääninvankilaan.

Asian käsittelyä jatkettiin välikäräjillä lokakuussa 1899. Asianomistaja Hedvig Kauhajärvi, Jaakko Järvenrannan äiti, oli nyt saapuvilla. Paikalle tuotiin myös syytetty metsänvartijan poika Matti Lauhakangas. Viittä todistajaa kuultiin uudelleen. Päätös: Matti Lauhakangas oli 23. elokuuta aamuyöstä Siipyyn pitäjässä Skaftungin kylässä Jaakko Järvenrannan asunnossa tahallaan tuolilla lyönyt Jaakko Järvenrantaa päähän, josta pahoinpitelemisestä tämä kuoli 25. elokuuta. Lauhakangas tuomittiin taposta viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hänet passitettiin takaisin Vaasan lääninvankilaan.

Päätös alistettiin Vaasan hovioikeudelle. Matti Lauhakangas ilmoitti käräjillä tyytymättömyytensä päätökseen. Vaasan hovioikeuden alistettujen asiain päätöstaltioista käy ilmi, että Lauhakangas tuomittiin taposta viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen marraskuussa 1899.

Vaasan lääninvankilan osittain palaneista papereista löytyy Matti Lauhakankaan vastaanottolomake. En ole tutkinut, miten ja miksi Matti Lauhakangas siirrettiin Vaasan lääninvankilasta Turun keskusvankilaan, jonka seurakunnan arkistosta löysin hänen valokuvansa.

Vankilasta vapauduttuaan Matti Lauhakangas meni naimisiin Kauhajoella 1904 itsellisen lesken kanssa. Tällä oli kolme lasta edellisestä aviosta. Perheeseen syntyi ainakin poika ja tytär. He asuivat Kaunisto-nimessä mäkituvassa tai torpassa. Lehtijutun mukaan Matti Lauhakangas eli Kaunisto vastusti

Vapaa sana 30.5.1917

Räähkäys	1870	29	5	10	namaton	1	256.	Kuoli Kristiinassa tappelu- sa saadusta haavoista ja haudattiin sinne.
----------	------	----	---	----	---------	---	------	--

Honkajoen kuolleiden luettelo 1899. Jaakko Järvenrannan kuolinsyyksi on merkitty räähkäys

viinan salapoltttoa metsänvartija Ojalan ja Leo-veljensä kanssa.

Nykyihmisen näkökulmasta Matti Lauhakankaan tuomio tuntuu ehkä hieman arveluttavalta. Onhan voinut käydä niinkin, että juovuspäissään kiivas ja äkeä Jaakko Järvenranta on itse alkanut heitellä tuolia tuvassaan sillä välin, kun Matti oli hakemassa polttopuita ulkoa. Se käy kyllä varsin selväksi kärjäpöytäkirjoista, että Matti ei välttämättä muista kaikkia yön tapahtumia. Matti ja Jaakko olivat tukevassa humalassa kumpikin Jaakon loukkaantuessa. Ikuiseksi arvoitukseksi jää, oliko kyseessä sittenkään tappo vai tapaturma.

Vuosien varrella en monista yrityksistä huolimatta löytänyt uhria Jaakko Järvenrantaa Siipyyn rippikirjasta enkä hänen äitiään Hedvig Kauhajärveä Kauhajoen rippikirjoista. Vasta tätä kirjoittaessani löysin Jaakon kirkonkirjoista. Hän oli kuollessaan kirjoilla Honkajoen Katkon kylässä. Kuolleiden luetteloon on kirjattu kuolinsyyksi räähkäys. Hänet haudattiin vasta 6.10.1899. Muistutuksia-sarakkeeseen on kirjattu: ”Kuoli Kristiinassa tappelussa saaduista haavoista ja on haudattu sinne.”

Kauhajoella syntynyt Jaakko Hedviginpoika oli äitinsä avioton poika, joka oli saanut sukunimen Järvenranta 1880-luvun lopulla asuessaan Honkajoella. Sukunimi tuli Järvenrannan torpasta, jonne hän tuli kasva-

tiksi 14-vuotiaana Kauhajoelta vuonna 1884. Hänen äitinsä asui käräjien aikaan Kauhajoen Hyyppän kylän Kauhajärven talon mailla ja siksi hänellä on liikanimi Kauhajärvi. Äiti osoittautui Honkajoella syntyneeksi Järvenrannan torpan tyttäreksi, jonka kastetietoa ei löydy Honkajoen kastettujen luettelosta. Jaakko Järvenrannan serkku oli naimisissa Matti Lauhakankaan sisaren kanssa, joten Jaakko ja Matti ovat saattaneet tutustua yhteisten sukulaisten välityksellä.

Lopuksi

Kaikkien edellä mainittujen käräjillä käsiteltyjen juttujen tiimoilta maksettiin myös erilaisia kulukorvauksia. Kahta ensimmäistä tapausta kutsuttiin aikanaan murhiksi ja viimeistä tapoksi. Mitään näistä ei ollut etukäteen suunniteltu. Kaikki tapahtuivat hetkessä ja hetken mielijohteesta. Jos tilanteet olisivat kehittyneet vähän eri tavalla, olisi lopputulos voinut olla hyvinkin toisenlainen. Erikoista näissä tapauksissa oli sekin, että uhrin ja tekijän tai tekijöiden tuomitut olivat sukulaisia keskenään tai heillä oli yhteys avioliittoa kautta.

Lähteet:

SSHY, Kauhajoen, Honkajoen ja Siipyyn kirkonkirjat
SSHY, Turun keskusvankilan seurakunnan valokuva-albumi 1898-1901
HMA, Ilmajoen tuomiokunta,

Renovoidut kärjäpöytäkirjat 1881-82

VMA, Ilmajoen tuomiokunta, Kärjäpöytäkirjat 1882 ja 1897

VMA, Närpiön tuomiokunta, Kärjäpöytäkirjat 1899

VMA, Vaasan hovioikeus, Alistettujen asiain pöytäkirjat 1897 ja 1899

VMA, Vaasan lääninvankila, Vastaanottokirjat 1897 ja 1899

TMA, Turun tuomiokapitulin arkisto, Erokirjeet

KA, Senaatin arkisto, Avioerohakemustaltiot

Kauhajoen kaupungin arkisto, Kuntakokousten pöytäkirjat 1881-82

Kauhajoen seurakunnan arkisto, Rippikirja 1905-14 ja kuolleiden luettelo 1907

Kuvien lähteet:

SSHY: Kirkonkirjojen kuvat
Sanomalehtiarkisto: Lehtijutut
Marja-Leena Viilo: Arkistomateriaali

Panssarilaiva Ilmarisen uppoaminen

Jorma Lappalainen

Ilmarisen uppoaminen pimeänä syysiltana 13.9.1941 oli järkyttävä onnettomuus. Siinä hukkui mm. isäni veli Leevi Lappalainen ja 270 muuta miestä, joista muuten yksitoista oli tamperealaisia. Tapauksessa on hämmästyttänyt, miten lakonisesti se on yleensä kuvattu osana sotatapahtumia. Niin kuin se olisi ollut vain kohtalo, jolle ei olisi voinut mitään. On vain hyväksyttävä, että sodassa väistämättä kuolla. Käsittääkseni suomalaiset komentajat kuitenkin yleensä noudattivat sitä periaatetta, ettei miehiä tule turhan vuoksi tapattaa. Siis eräänlaista rationaalista riskinhallintaa. Mutta minua on jo pitkään epäilyttänyt, noudattiinko Ilmarisen tapauksessa tätä periaatetta.

Äskettäin sitten törmäsinkin tämmöiseen painavaan kommenttiin Ilmarisen haverista: ”Oli anteeksiantamaton virhe lähettää Suomen merivoimien tärkeimmät alukset miinoista lähes raivaamattomille vesille saksalaisia palvelevaan hämäysoperaatioon, jota vihollinen ei edes huomannut. Saattueessa ei ollut yhtään miinanraivaajaa.”/1/

Ilmarinen ja sen sisaralus Väinämöinen olivat kansallisia ylpeyden aiheita. Ilmarinen oli

myös laivaston lippulaiva. Siksi sen uppoaminen kahden miinan räjäyttämänä oli suuri kansallinen menetys ja häpeä. Sotasuuri yritti pitää uutisen salassa, mutta tieto vuoti pikkuhiljaa pelastuneiden tai heidän perheidensä kautta ja ulkomaisten tiedotusvälineiden välittämänä julkisuuteen. Pelastuneita oli kaikkiaan 152. ”Monet saivat niin vaikeita psyykkisiä vaurioita, etteivät enää voineet ryhtyä sotatoimiin. Useimmilla oli vaikeuksia pärjätä siviilipuuhissaan.” /2/

Uiva linnoitus

Ilmarinen oli tarkoitettu rannikkopuolustukseen ja sitä käytettiin lähinnä lounaissaaristossa. Laivan parhain puoli oli monipuolinen aseistus ja suuri tulivoima. Se ei kuitenkaan ollut kovin nopea tai merikelpoinen. ”Panssarilaivojen kuulussa, kokonsa huomioon ottaen, maailman vahvimpiin oli jouduttu tinkimään muista ominaisuuksista. Konehuoneet esimerkiksi olivat niin tilaviksi mitoitettut, että ne vedellä täyttyneinä vaikuttaisivat haitallisesti aluksen kelluvuuteen. Muut vedenpitävät osastot olivat liian pienet.

Heikko kaksoispohja olisi tuskin kestänyt vedenalaisia räjähdyksiä. Se oli aluksen Akilleen-kanthapää.”/3/

Panssarilaivoja arvosteltiin kalleudesta kun ne hankittiin 1930-luvulla. Sodassa niitä ei voitukaan paljon käyttää hyödyksi. Ilmarinen tuhoutui ja sen jälkeen Väinämöistä pidettiin tallessa saariston suojissa ja se myytiin sodan jälkeen Neuvostoliitolle.

Hämäysoperaatio Pohjatuuli

Suomen laivasto sai 7.9.1941 saksalaisilta pyynnön toteuttaa harhautusoperaatio rannikkon suunnasta. Sen tarkoitus oli saada venäläiset luulemaan, että saksalaisten hyökkäys Hiidenmaalle ja Saarenmaalle tapahtuisi pohjoisesta ja lännestä, eikä niin kuin se toteutettiin etelästä ja idästä päin. Alun perin hyökkäys oli tarkoitus toteuttaa 11.9. Aikataulu kuitenkin myöhentyi 14.9. saakka ja silloin suomalaisten harhautusoperaation tuli tapahtua edellisenä iltana eli 13.9. Kommodori Rahola teki operaatiosta suunnitelman, jonka mukaan tehtäisiin syöksy Morgonland - Russarö -linjan

eteläpuolelle. ”Syöksyn aikana miinanraivaajat turvaisivat näiden arvokkaiden alusten (panssarilaivojen) toiminnan avomerellä.” /3/ Kenraali Valve kuitenkin hylkäsi suunnitelman ja määräsi lähtöalueeksi Utön saaren.

Raivaajat huomasivat jonkun määrittelemättömän esteen Utön eteläpuolella. Alkuperäinen suunta avomerelle oli 189 astetta. Nyt päätettiin edetä tätä suuntaa vain 17,5 mpk ja muuttaa sen jälkeen suunnaksi 232 astetta, jota edettäisiin vain 7,5 mpk ennen käännöstä. Tästä muutoksesta Ekman on todennut, että ”päätös poiketa aikaisemmin määrätyltä ja tarkistusraivauksin varmistetulta reitiltä osoitautui kohtalokkaaksi. Uudella tuntemattomalla kulkureitillään osaston olisi pitänyt edetä saat- toraivauksen suojaamana. Oli onnetonta, ettei sopivia raivaajia tai tyhjiä tynnyreitä lastinaan pitäviä sulunmurtaja-aluksia ollut

käytettävissä. Kuitenkin laivaston johto piti operaatiota melko vaarattomana.” /3/

Miinojen räjähdys ja laivan nopea uppoaminen

Kello 20.30 saavuttiin kääntöpisteelle. Kun Ilmarinen ryhtyi kääntymään varsin jyrkästi, tapahtui räjähdys. - Se oli helvetinmoinen jysäys, kertoo silminnäkijä Osmo Juvela. - Laiva tärähti keulasta perään saakka ja rupesi välittömästi kallistumaan vasemmalle puolelle. Kannella olevilla miehillä oli lähes kaikilla uimaliivit, mutta sisätiloissa kankeita vanhanaikaisia korkiliivejä oli mahdoton pitää. Pelastusveneet ja pelastuslautat olivat hyvään laivastotapaan niin hyvin kiinnitettyjä, että ne menivät kaikki laivan mukana pohjaan. /4/

”Tietysti itse räjähdys vaati uhrinsa, mutta luulen, että suurin osa miehistä hukkui”, arvelee Juvela. Uponneen laivan

kohdalla oli pitkän aikaa sellainen sekamelska, että kukaan ei tiennyt mistään mitään. Vesi oli kylmää ja se kangisti nopeasti. Minä löysin merestä pari laudanpätkeä, joiden varassa oli helpompi uida. Kesti kuitenkin puolisen tuntia ennen kuin minut nostettiin VMV-veneeseen. /4/

Jälkeenpäin on pohdittu, oliko tuhon aiheuttaja torpedo vai miina. Venäläiset ilmoittivat myöhemmin, etteivät he partioineet silloin siellä, joten miinaan ajaminen on mitä todennäköisintä. Ilmeisesti Ilmarisen suojarai- vaimiin oli tarttunut miina, joka sitten jyrkässä käännöksessä kolahti laivan kylkeen ja räjähti kohtalokkain seurauksin. /4/

Laivan turvallisuuden varmistamisessa oli turvauduttu yksinomaan ns. paravaaneihin eli suoja-raivaimiin, jotka oli kiinnitetty teräsvaijereilla laivan keulasta molemmin puolin. Näistä kuitenkin Väinämöisen kannella ollut silminnäkijä totesi: ”Talvisodan alkaessa olimme nimittäin useaan otteeseen kokeilleet noita tappovälineitä. Tuolloin todettiin, etteivät leikkurit aina katkaisseetkaan miinavaijereita, vaan miina jäi kolistelemaan laivan kylkiä.” /5/ Ekman toteaa kirjassaan saman asian sanoen, että ”tällainen suoja miinoja vastaan oli parempi kuin ei mitään, vaikkakaan rauhanajan kokemukset eivät olleet pelkästään myönteisiä... oli jo vuonna 1939 todettu, että miinat toisinaan sotkeutuivat raivaimien, kun leikkurit eivät toimineet, laahautuivat mukana veden alla vaarantaen aluksen turvallisuuden”./3/

Tapahtuman syystä on ollut monenlaisia arveluja, mutta Ekmanin mukaan todennäköinen tapahtumien kulku oli seu-

Panssarilaiva Ilmarinen. Lähde SA-kuva

raava /3 s. 116/:

1. Ilmarinen ajoi vähän ennen kello 20:ta venäläisten 9-10 mpk Utön eteläpuolelle laske-
man miinoituksen itäpäähän yli. Oikean puolen paravaani nykäisi miinarivistä mukaansa kaksi miinaa, joiden ankkuriköyksiä raivaimen leikkurit ei syystä tai toisesta onnistunut katkaista – mahdollisesti siksi että venäläiset olivat tapansa mukaan korvanneet ne 10 metrin pituisilla kettinginpätkillä.

2. Miinat laahautuivat siten mukana veden alla kymmenen minuutin ajan, toisiaan tai aluksen runkoa koskettamatta. Aluksen vedenalaisissa osissa ei tun-
nut minkäänlaista kosketusta niihin.

3. Käännyttäessä oikealle kello 20.30 ja vähennettäessä vauhtia veden pyörteet imaisivat miinat vasemmalle puolelle ja samalla ylöspäin kohti pohjaan sen panssarivyön alapuolelle.

4. Minuuttia myöhemmin räjähti ensimmäinen miina ja heti perään toinen. Räjähdykset tapahtuivat haavoittuvassa paikassa vasemmanpuoleisen dieselgeneraattorihuoneen ja potkurimoottorikoneen välilaipion kohdalla. Räjähdyksen voima repi auki heikon kaksoispohjan ja todennäköisesti kuuden lähellä toisiaan sijaitsevan osaston laipiot niin, että ne täyttyivät nopeasti vedellä ja aiheuttivat kallistuman.

Kaiken lisäksi koko saatue oli vaarassa. Koko laivajono nimittäin sivuutti miinariivin, mutta 'onneksi' ainoastaan johtoalus sai kuoliniskun. Itse hämäysoperaatio epäonnistui, vihollinen ei sitä havainnut. Venäjä sai tietoonsa Ilmarisen uppoamisestakin vasta Ruotsin

lehtien uutisoinnista.

Kysymyksiä Ilmarisen riskienhallinnasta

Kun tapahtumien kulusta nyt lukee, niin hukkuneen omaiselle herää väistämättä monia kysymyksiä operaation riskeistä. Otettiinko turhia riskejä, kun suuri arvokas saattue monine laivoineen ja monilukuisine miehistöineen ohjattiin sellainen

Matruusi Leevi Lappalainen (22.8.1912-13.9.1941).

Leevin hautakivi on Lapinlahden sankarihautausmaalla, mutta hänen maalliset jäännöksensä jäivät meren pohjaan 25 meripeninkulman päässä Utöstä etelään 70 metrin syvyyteen. Utö on Suomen eteläisin ympärivuotisesti asuttu saari. Se on tunnettu armeijan linnakkeesta, majakasta, luotsiasemasta ja linnustosta. Utön maisema on ulkosaaristolle ominainen: kallioinen ja karu. Meri on aina lähellä. Kuva Jorma Lappalainen

merialueen kautta, jonka miinoitusta ei kunnolla tunnettu? Turvakeino eli paravaanit tiedettiin epäluotettaviksi. Kun matkan varrella havaittiin ongelmia oikean paravaanin toiminnassa, olisiko sen pitänyt johtaa kohonneeseen hälytysvalmiuteen? Vaatiko hämäysoperaatio, jossa ei ollut tarkoitus taistella, täysmieshistön laivoissa? Kuitenkaan nopeassa uppoamistilanteessa koko miehistöllä ei ollut mitään mahdollisuutta päästä riittävän nopeasti ahtaita nousuteitä pitkin ulos laivasta.

Lähteet:

1. Salo K.: Ylipäällikön juna. Mannerheimin junan matkat 1939-1946. Kustantaja Laaksonen 2018. s. 194.
2. Penttilä E.: Panssarilaivat Ilmarinen ja Väinämöinen. Tais-
telut ja tuho. Mainosteknikot Oy. 1986. 166 s.
3. Ekman P-O.: Meririntama. Merisotatoimet pohjoisen Itämeren alueella 1941-44. WSOY 1983. 312 s.
4. Kantola M.: Ilmarisen kohtalon hetki. Kansa Taisteli 15.9.1978. s. 314-316
5. Lae H.: Näin Ilmarisen uppoavan. Kansa Taisteli 15.9.1978. s. 317-319.

Poimintoja Sinkkosen suvun sukupuusta

Raija Kannisto

Olen tutkinut äitini Mirjam Sinkkosen sukua, joka on asunut Parikkalassa ainakin 1600-luvulta lähtien. Vanhin löytämäni suvun esi-isä on 1652 syntynyt Matti Antinpoika Sinkkonen, joka asui Tyrjän kylän Matarmäen tilalla, ja jossa sukua asuu edelleen. Olen poiminut tähän kertomukseen mukaan sellaisia henkilöitä, joiden elämäntarinassa on jotain erityistä kerrottavaa.

Henkilöt ovat syntymävuotensa mukaisessa järjestyksessä.

Jöran Matinpoika Sinkkonen, syntyi 1710, kuoli 1782

Vanhemmat: isä Matti Antinpoika Sinkkonen, äiti tuntematon. Pappien 1754 laatiman väestöluettelon mukaan Parikkalan Joensuun kylässä asui Jöran eli Yrjö veljiensä Samuelin ja Matin perheiden kanssa. Jöranilla oli vaimo Anna Valkiapää ja lapset Matti, Maria, Olof ja Elias. Rippikirjassa 1780–1797 hän asui perheineen Tyrjän Matarmäellä ja hän oli Matarmäen ensimmäinen tilanhaltija.

Erityistä mainittavaa: Jöran kuoli vuonna 1782 tapaturmaisesti, kuolinsyynä tapaturmatappo. Parikkalan kuolleiden luettelossa kuolinsyynä on ”våd: skutten”. Taposta oli syytettynä (lähde: finna.fi) lautamies Karl Soikkeli. En perehtynyt Käkisal-

men tuomiokunnan rikosasioiden arkistoon, jotta olisin saanut tarkempaa tietoa tapahtumista.

Jöranin vaimo oli kuollut 1780, joten nuorin lapsi Elias jäi 17-vuotiaana täysin orvoksi, muut lapset olivat jo aikuisia.

Matti Simonpoika Sinkkonen, syntyi 1845, kuoli 1902

Vanhemmat: isä Simo Matinpoika Sinkkonen ja äiti Anna Heikintytär Paakinen.

Matti oli isoisäni isä ja ammatiltaan räätäli, samoin kuin myöhemmin kaksi hänen poikaansa. Hän meni naimisiin 1877 serkkunsa Elinin eli Elli Sinkkosen kanssa ja heille syntyi kuusi lasta vuosina 1878–1894.

Erityistä mainittavaa: Syystä, jota en tiedä, Matti velkaantui eri tahoille niin, että lopulta seurasi konkurssi. Velkojat perivät saataviaan käräjillä useaan eri kertaan ja ulosottoja oli useaan kertaan. Matti joutui myös myymään ¼ osan asukasoikeuttaan 1898 Matarmäen (kruunun) tilaan. Ostajana 2900 markasta oli Matarmäellä asunut Elias Juhonpoika Sinkkonen. Matti asui kuitenkin perheineen Matarmäellä kuolemaansa asti 1902. Perukirjan mukaan hänellä oli mm. ompelukone. Pesän varat olivat poistojen jälkeen vain 76 mk.

Heikki Simonpoika Sinkkonen, syntyi 1847, kuoli 1915

Vanhemmat: isä Simo Matinpoika Sinkkonen ja äiti Anna Heikintytär Paakinen eli Heikki oli yllä mainitun Matin veli.

Iso osa Sinkkosen suvun jäsenistä pysytteli Parikkalassa ja jopa samassa kylässä koko ikänsä ja haki puolisonsakin samasta tai naapurikylästä ja toimi maanviljelijänä tai käsityöläisenä (mm. seppä, räätäli). Heikki sen sijaan lähti 1870 opiskelemaan Viipurin maalaiskunnassa sijainneeseen Autio-Korpelan maanviljelyskouluun ja oli täten ensimmäinen suvun ammatillista koulutusta hankkinut henkilö. Sen jälkeen hän toimi Parikkalan pappilan isäntärenkinä, myöhemmin palvelijoiden työnjohtajana ja sen jälkeen Jaakkimassa kruunun jahtivoutina.

Heikki avioitui 40-vuotiaana itseään 16 vuotta nuoremman Maria Antintytär Sonnin kanssa 1888. Maria oli herastuomarin tytär Tyrjästä ja harvinaista, että myös hän oli käynyt Kurkijoen maanviljelyskoulun 1883–1885. Heille syntyi kaksi lasta.

Heikki kuoli Matarmäessä 1915 ja perukirjan mukaan hänen taloudellinen tilanteensa oli hyvä. Pesän varat poistojen jälkeen olivat 12.124 mk. Hän oli mm. ostanut perinnöksi osuuten-

Matarmäen vanha päärakennus, rakennettu 1908

sa Matarmäen tilan asukasoikeudesta.

Erityistä mainittavaa: Heikki oli ammatillisen koulutuksen saanut, ”hyvän naimakaupan” tehnyt ja hyvissä varoissa, mutta hänellä oli syntyinään 35-vuotiaana tehty salavuoteus. Häntä ripitettiin salavuoteudesta 23.3.1883. Pappilan piika Leena Juhontytär Myllys synnytti 5.2.1883 aviottoman Heikki-pojan, joka kuitenkin kuoli jo 18.3.1883. Hyvin mahdollisesti Heikin salavuoteus liittyi Leenan lapseen.

Mikko Yrjönpoika Sinkkonen, 1857, kuoli 1914

Vanhemmat: Yrjö Matinpoika Sinkkonen ja Katariina Mikontytär Turkulainen.

Mikon kerrotaan olleen nuorena innokas puuseppä, mutta hän päätti hakeutua opettajakoulutukseen ja kävi seminaarin Sortavalassa.

Hänen toimestaan perustettiin Parikkalan toinen kansakoulu Kivijärvelle 1889, jossa hän toimi opettajana. Sen jälkeen hän työskenteli opettajana Kurkijoen Elisenvaarassa 1890

alkaen. Hän muutti 1892 Lappeenrantaan, jossa toimi käsityökoulun opettaja ja johtajana. Hän perusti Lappeenrannan Pikisaareen puunjalostustehtaan, toisten mainintojen mukaan puusepänverstaan, mutta taloudellisten vaikeuksien vuoksi se ajautui konkurssiin 1902.

Mikko vihittiin 1895 Viipurissa Eva Maria Aatamintytär Skrufvingin o.s. Kiesilä kanssa. Heille ei syntynyt lapsia. Lappeenrannan jälkeen Mikko palasi opettajan uralle ja muutti 1902 Rautalammilille, 1903 Sortavalan maaseurakuntaan ja 1904 Viipuriin. Siellä hän asui ja toimi opettajana Suursaaren Kiiskinkylän kansakoulussa. Hän kuoli 1914 tuberkuloosiin vatsassa. Aviomiehen kuoltua vaimo Eva muutti Suursaaresta 1914 Parikkalaan.

Erityistä mainittavaa: Mikko työskenteli kansakoulunopettajana sekä Parikkalassa että muissa Kaakkois-Suomen kunnissa. Sen lisäksi hän toimi sekä opettajana että johtajana Lappeenrannan käsityökoulussa. Hän innostui perustamaan Lappeenrantaan myös oman yri-

tyksen 1800-luvun lopulla, mutta se ajautui konkurssiin.

Anna Maaria Matintytär Sinkkonen, syntyi 1882, kuoli 1963.

Vanhemmat: isä Matti Matinpoika Sinkkonen ja Leena Mikontytär Poutanen.

Perheeseen syntyi kuusi lasta, kaksi poikaa ja neljä tyttöä. Äiti kuoli 1897 ja isä meni uudelleen naimisiin 1899 ja tästä liitosta syntyi lapsi 1900. Perheen vanhin poika meni naimisiin 1900, samoin vanhin tytär 1900. Sekä isä että vanhin veli asuivat Poutalan tilalla perheineen. Toisen veljen kohdalla oli merkintä mielisairas. Perheen kolme nuorempaa tytärtä olivat kaikki naimattomia ja asuivat myös kotitilalla.

Erityistä mainittavaa: Kaikki kolme naimatonta tytärtä muuttivat Amerikkaan, kukin erikseen vuosina 1907 ja 1912. Anna matkusti 10.4.1912 Southamptonista Etelä-Englannista lähteneellä Titanic-laivalla, joka upposi 14–15.4.1912 välisenä yönä. Laivalla matkusti 63 suomalaista, joista 20 selvisi haaksirikosta hengissä. Yksi heistä oli Anna Sinkkonen, joka oli matkalla sisarensa Katriinan luo Bostoniin.

Anna avioitui Seattle King Washingtonissa suomalaissyntyisen John Salmen kanssa. John kuoli siellä 1961 ja Anna 1963,

Heikki Eliaanpoika Sinkkonen, syntyi 1884, kuoli 1943

Vanhemmat: isä Elias Juhonpoika Sinkkonen ja Miina Loviisa Heikintytär Peuhkuri.

Heikki kävi kansakoulun

Parikkalassa ja kauppakoulun Kuopiossa, josta valmistui 1907. Sen jälkeen hän työskenteli Kuopiossa ja Viipurissa tukkuliikkeiden matkustajana ja konttoristina.

Vuonna 1912 hän sai työpaikan Lyypekistä ja täydensi sitten opintojaan myös Hannoverin kaappaoppilaitoksessa. Ensimmäisen maailmansodan alettua hän palasi Suomeen.

Hänet vihittiin Selma Pekantytär Venäläisen kanssa Kuopiossa 1915. He muuttivat Viipuriin 1915. Heille syntyi kolme tytärtä 1915–1920. Vaimo kuoli 1920. Heikki meni uudelleen naimisiin Martta Eliisa Pykälä-

maan kanssa 1922 ja heille syntyi kaksi tytärtä.

Kun Oy Savo-Karjalan tukkuliike perustettiin Viipurissa 1915, kutsuttiin Heikki sen johtokunnan jäseneksi toisena johtajana 1.10.1915 lukien. Siinä asemassa hän toimi, kunnes Savo-Karjalan tukkuliike perusti kolmen muun yrityksen kanssa lokakuussa 1940 Keskon. Perhe muutti Helsinkiin 3.8.1940. Heikki nimitettiin 1.6.1940 yhtiön toimitusjohtajaksi, jona hän toimi kuolemaansa 1943 asti.

Erityistä mainittavaa: Heikki lähti pieneltä maalaispaikkakunnalta ensin Kuopioon ja sitten Saksaan opiskelemaan.

Hän oli vuosina 1915–1943 suuren tukkuliikkeen johtajana Viipurissa ja myöhemmin Helsingissä. Hän säilytti siteet Parikkalaan omistamalla edelleen osan Matarmäen tilaa.

Heikki Ilmari Adolfinpoika Sinkkonen, syntyi 1891, kuoli 1969.

Vanhemmat: isä Adolf Heikinpoika Sinkkonen ja äiti Aleksandra Simontytär Sonni.

Ilmari soitti tansseissa, iltamissa ja naisvoimistelijoiden ohjelmissa viulua, jonka hänen isänsä seppä Adolf oli rakentanut. Ilmari oli luonteeltaan äkkipikainen ja joutui sen vuoksi myös poliisin kanssa tekemisiin, mm. kun oli mukana tappelus-
sa häiden kuokkavieraana. Hän joutui Konnunsuon vankilaan puukotuksen vuoksi. 1918 sodan loppuvaiheessa hän taisteli konekiväärimiehenä Raudun Kuolemanlaaksossa valkoisten puolella. Ilmari sai useamman kerran nimensä sanomalehteen, sekä hyvässä että pahassa.

Erityistä mainittavaa: Vaikka Ilmari oli hurja luonteeltaan, otti hän kasvatikseen Kerttu-nimisen tytön yhdessä avovaimonsa kanssa, vaikka tyttö ei ollut heille sukua. Myös pitkään avoliitossa asuminen oli harvinaista.

Sulo Pietari Matinpoka Sinkkonen, syntyi 1894, kuoli 1953

Vanhemmat: isä Matti Simonpoika Sinkkonen ja äiti Elli Peterintytär Sinkkonen.

Sulo syntyi perheen kuudesta lapsesta nuorimpana, äidin ollessa silloin 46-vuotias. Sulon isä kuoli 1902 hänen ollessaan

Saaren pitäjässä veriset häät.

Viime sunnuntaina vietettiin Saaren pitäjän Maironiemen kylässä Juho Lötjösen pojan häitä. Näihin oli saapunut joukko kuokkavieraita, joiden joukossa tyrjäläiset Ilmari Sinkkonen, eräs Kurri-niminen mies ja Juho Putkinen. Nämä aloittivat pihalla tappelun, jossa käytettiin aseina puukkoja, seipäitä, halkoja ja kiviä. Lopuksi he särkivät häätalon oven, tunkeutuen sisään ja aloittaen siellä yleisen hulinan. Kahakassa lyötiin viittä henkilöä halolla päähän ja yksi sai noin 15 cm. mittaisen puukonhaavan selkäänsä. Parikkalan kunnanlääkäri antoi loukkaantuneille ensiavun ja on heistä kaksi edelleen lääkärin hoidossa. Hyökkääjistä sai Sinkkonen itsekin tappelussa haavan. — Poliisi tutkii asiaa.

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja -lehti
18.9.1929

8-vuotias. Isän myytyä asukoikeutensa tilaan 1898 perhe ei ollut enää sen tilanhaltijana, joten henkikirjassa 1903–1915 äiti Elli on merkitty lastensa kanssa Tyrjän itsellisiin eli tilattomiin. Silti hän todennäköisesti asui edelleen Matarmäellä. 1916 äiti muutti kunnan köyhäinkotiin. Sulo muutti Parikkalasta heti äidin kuoleman jälkeen 1925 Simpeleelle, jossa hän meni naimisiin 1930. Heille syntyi yksi lapsi 1930.

Erityistä mainittavaa: Sulo syyllistyi Simpeleellä 19.1.1943 törkeään pahoinpitelyyn (puukotus, jonka uhri kuoli 1.2.1943). Sulo joutui Viipurin lääninvankilaan ja siirrettiin sieltä 27.3.1943 syyntakeettomana hoitoon Kuopioon Niuvaniemen psykiatriseen sairaalaan. Hänellä todettiin skitsofrenia ja siitä johtuen hänellä oli monenlaisia harhoja; hänellä oli myös sydämen vajaatoimintaa ja hän oli liikalihava. Hän kuoli Niuvaniemessä 1953.

Enni Pekontytär Laukkanen, o.s. Loikkanen, syntyi 1899, kuoli 1981

Vanhemmat: isä Pekko Eskonpoika Loikkanen ja äiti Anna Maria Sinkkonen.

Enni syntyi Parikkalan Kinnarniemi 12:ssa. Hän avioitui 19-vuotiaana Kinnarniemi 4:ssä asuneen Matti Laukkasen kanssa. Heille syntyi 14 lasta vuosien 1919–1944 välillä eli noin vuoden kahden välein. Matti Laukkanen kuoli 1963 ja Enni 1981.

Erityistä mainittavaa: Ennin ja Matin lapsiluku 14 on sukupuuni suurin. Sekä Enni että miehensä Matti olivat ammatiltaan kansakoulunopettajia, samoin kaksi heidän lapsistaan

ja myös yhden tyttären mies oli opettaja.

Yrjö Matinpoika Sinkkonen, syntyi 1909, kuoli 1972

Vanhemmat: isä Matti Juhana Aabrahaminpoika Sinkkonen ja äiti Ester Sofia Juhantytär Soikkeli.

Yrjön koulupohjana oli kansakoulu. Hän viljeli kotitilaansa nuoruudesta asti koko elämänsä. Hänen isänsä toimi pitkään monissa Parikkalan kunnallisissa ja muissa luottamustehtävissä, joten vaikuttamisen malli tuli jo kotoa. Yrjö valittiin Parikkalan kunnanvaltuustoon maalaisliiton ehdokkaana 1946 ja samana vuonna myös kunnanhallituksen puheenjohtajaksi. Hän toimi kansanedustajana 1954–1962 ja 1966–1972. Hänellä oli lukuisia luottamustoimia eri tahoilla. Hän sai kunnallisneuvoksen arvonimen 1965. Yrjö oli naimisissa Jenny Heinosen kanssa ja heille syntyi kaksi lasta.

Erityistä mainittavaa: Yrjö asui koko ikänsä Parikkalassa ja edusti kotikuntaansa sekä eduskunnassa että monissa kuntainliitoissa ja yhteenliittymissä, mm. Karjalan työlaitoksen, Kymen-Mikkelin tuberkuloosipiirin ja Itä-Suomen työlaitoksen kuntainliiton liittovaltuuston jäsenenä.

Heikki Loikkanen, syntyi 1914, kuoli 1967

Vanhemmat: isä Pekko Eskonpoika Loikkanen ja äiti Anna Maria Sinkkonen.

Heikki syntyi Parikkalan Kinnarniemi 12:ssa, mutta muutti 10-vuotiaana 1925 perheensä kanssa Viipuriin. Hän kävi luki-

on Viipurissa. Heikki oli jääpalloilija Viipurin Pallonlyöjissä ja saavutti Suomen mestaruuden 1932 ja 1933, seurana oli silloin Viipurin Sudet. Hän pelasi kuusi A-maaottelua. Heikki muutti 1941 Kuopioon ja vihittiin siellä 1941 Irja Karppisen kanssa. Heille syntyi neljä lasta vuosina 1945–1953.

Heikki Loikkanen valmistui Kadettikoulusta upseeriksi 1938 ja Sotakorkeakoulusta yleisesikuntaupseeriksi vuonna 1951. Hän osallistui talvi- ja jatkosotaan ilmatorjuntaupseerina. Hän haavoittui sodassa vaikeasti ja oli vähällä menettää toisen jalkansa. Vuosina 1954–1957 hän asui perheineen Moskovassa ja toimi Suomen suurlähetystön sotilasasiamiehen apulaisena, sen jälkeen vuosina 1957–1961 pääesikunnan ulkomaatoimiston päällikkönä ja vuosina 1961–1967 Mikkelin sotilaspäämajan päällikkönä. Hänet ylennettiin everstiluutnantiksi vuonna 1957.

Erityistä mainittavaa: Heikin isä oli talonmiehenä Viipurissa, mutta koulutti ainakin kaksi poikaansa ylioppilaaksi. Heikki yleni korkeaan sotilasarvoon ja työskenteli merkittävässä sotilastehtävissä Suomessa ja Moskovassa. Heikin veli Mikko oli lentäjä ja sotilasarvoltaan vänrikki. Hän kuoli helmikuussa 1939 lentokoneen syöksyttyä alas Santahaminassa.

Osmo Durchman

Pirkanmaan suuri sukututkija

Tiina Miettinen

Monelle tämän päivän sukututkijalle nimi Osmo Durchman voi olla nimenä outo. Hänen aikaansaannoksensa ovat silti jokaiselle sukututkimusta tehneelle sekä tuttuja että tarpeellisia. Durchmanin ansiota on se, että meillä on internetissä näppärä HisKi-tietokanta. Tamperelaiset voivat olla ylpeitä miehestä, jonka merkitys suomalaiselle sukututkimukselle on suuri.

HisKi-tietokannan isähahmo

Suomen Sukututkimusseuran sihteeriksi vuonna 1923 valittu Osmo Durchmanin aloitteesta ryhdyttiin kirjoittamaan puhtaaksi syntyneitä, vihittyjä ja kuolleita alkuperäisistä asiakirjoista. Hanke oli valtava, ja se vaati kirjoitettuja Suomen seurakuntien kirkkovaltuustoille, joiden toivottiin tukevan hanketta rahallisesti 5000 markalla. Hanke koettiin tärkeäksi, koska se säästäisi kirkkoherrojen voimavaroja. Heille oli alkanut 1900-luvun alussa kertyä yhä enemmän sukututkimuspyyntöjä yksityisiltä ihmisiltä.

Kirkkonvaltuustoista osa suostui, osa vitkutteli ja osa kieltäytyi. Durchmanin mukaan kirkonkirjat ylipäättään tulisi sijoittaa maakunta-arkistoihin, joissa ne olisivat varmemmassa tallessa kuin kirkonarkistoissa, jotka tuhon aikaan saattoivat olla hyvinkin huonolla hoidolla. Historiakirjojen jäljentäminen oli Durchmanin mukaan suoras-

taan sivistysvaltion velvollisuus. Alkuvaikeudet eivät Durchmania lannistaneet, ja työ saatiin viimein päätökseen vuonna 1947. Historiakirjajäljenteiden eli ”mustien kirjojen” pohjalta olikin 1990-luvulla todella helppo ryhtyä rakentamaan HisKi-tietokantaa. Uskallan jopa sanoa, että meillä ei olisi HisKiä ilman Osmo Durchmania.

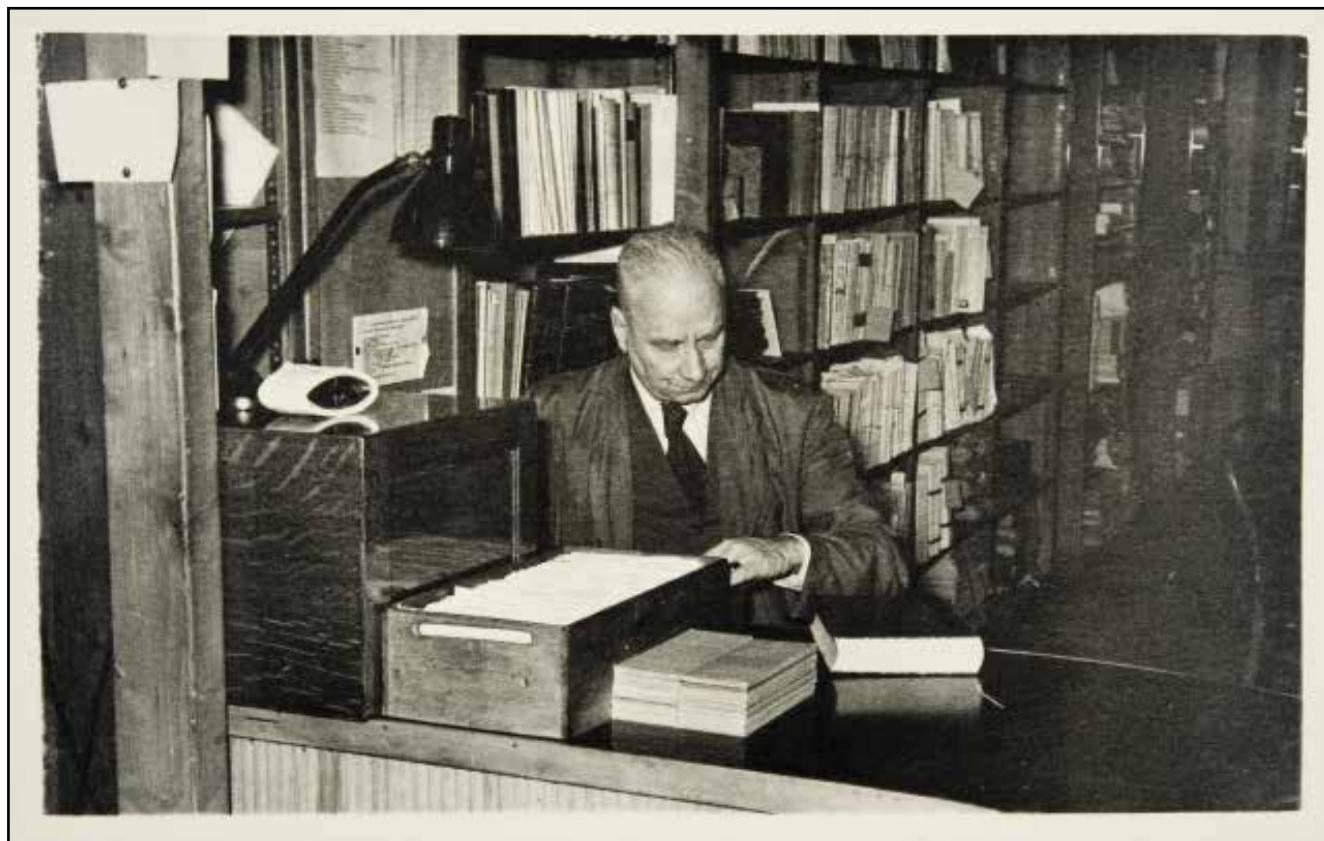
Ruovedeltä Tampereelle

Osmo Durchman syntyi vuonna 1890 Ruoveden pappilassa. Hänen isänsä oli pastori Lahja Hyvä Durchman, joka toimi sokean isänsä rovasti Josef Wilhelm Durchmanin apulaisena. Äiti oli senaattorintytär Fanny Fredrika Ehrström. Vuodesta 1918 lähtien Lahja Durchman toimi Ruoveden kirkkoherrana aina kuolemaansa asti vuoteen 1935. Sukujuuriltaan Osmo Durchman edusti Pohjois-Pohjanmaan ja Länsipohjan pappissukuja, vaikka Durchmanit olivatkin kotituneet Ruovedelle.

Osmo Durchman kirjoitti ylioppilaaksi Tampereen Reaalilyseosta vuonna 1908. Nuori Osmo oli jo koulupoikana innostunut sukututkimuksesta, jota myös hänen isänsä harrasti. Opiskeltuaan Helsingissä, hän palasi vuonna 1916 työskentelemään Tampereen osakepankkiin. Koulupojasta asti sukututkimusta harrastaneen Durchmanin mieli paloi takaisin Helsinkiin, koska arkistot olivat siellä. Tampereella sukututkimusta ei voinut täysipainoisesti harrastaa. Ainoa kunnollinen kirjasto oli Osmo Durchmanin mukaan reaalilyseon kirjasto, johon hän ei päässyt työaikojensa takia.

Suomen Sukututkimusseura

Vuonna 1922 Osmo Durchman muutti Helsinkiin Kustannusosakeyhtiö Otavan prokuristiksi. Pääkaupunkiin muutettuaan Durchman osallistui aktiivisesti vuonna 1917 perustetun Suomen Sukututkimusseuran toimintaan, ensin seuran sih-

Osmo Durchman. Kuvan lähde: Historian kuvakokoelma. Museovirasto-Musketti

teerinä ja vuoden 1930 jälkeen Genoksen toimituskunnan jäsenenä. Hänen voi katsoa olleen keskeinen suunnannäyttäjänä sille, mihin suuntaan Suomen Sukututkimusseura alkoi kehittyä. Durchmanin päämääränä oli vaalia Suomen Sukututkimusseuran tieteellisyyttä. Vuonna 1944 Durchmanille myönnettiin kanslianeuvoksen arvonimi.

Tunnetuimpia Osmo Durchmanin uralla ovat hänen tekemänsä selvitykset Suomen presidenteistä. Ensimmäinen tutkimus tällä saralla oli valtionhoitaja P.E. Svinhufvudin sukukaavio vuonna 1919. Presidenttien sukujen lisäksi hän laati ja julkaisi lukuisia sukututkimuksia. Osmo Durchman vaati, että sukututkimusta tuli tehdä tieteellisellä tarkkuudella.

Durchmanille sukututkimus merkitsi ensi sijassa aa-

telis- ja säätyläissukujen tutkimusta. Hänen artikkelinsa ”Kahden Serbian prinssin suomalaisista esivanhemmista” sekä sitä seuranneet artikkelit samasta aihepiiristä 1930-luvun Genos-lehdissä kertovat Osmo Durchmanin laajasta perehtyneisyydestä eurooppalaisten ruhtinaiden genealogioihin.

Aikaansa edellä olevana sukututkijana Durchman verkostoitui kirjeenvaihdon avulla myös ulkomaille. Hänen lahjakkuutensa genealogina tunnustettiin monissa Euroopan maissa. American Heraldry Society kutsui Durchmanin jopa kunniajäsenekseen.

Nykyajan sukututkijanakin on helppo yhtyä Osmo Durchmanin ajatuksiin: ”Leipäni hankkimisessa toisessa työssä, oli se kuinkakin viehättävää, en koskaan saa samaa tyydytys-

tä, kuin jos saisin toteutetuksi sisimmät toiveeni tehdä kaiken voitavani genealogian hyväksi.”

Tämä uupumaton sukututkija kuoli Helsingissä vuonna 1959.

Siirtolaisuus

Torbjörn Nikus

Suomalaisten muuttaminen Amerikkaan alkoi oikeastaan jo 1600-luvun alussa, kun ryhmä Ruotsin metsäsuomalaisia muutti ruotsalaisten retkikuntien mukana Delaware-joen suulle ja perusti siellä New Sweden-nimisen siirtokunnan. Siirtolaisuus alkoi kuitenkin toden teolla vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, ollen suurimmillaan 1900-luvun alkuvuosina. Suurin osa suomalaisista siirtolaisista oli Pohjanmaalta, johtuen työpaikkojen puutteesta ja pienistä maataloista. Perheissä oli paljon lapsia ja vain vanhin poika peri tilan.

Ylöjärvellä Tampereen läheisyys tarjosi ihmisille paremman toimeentulon. Toinen tärkeä syy muuttoon oli venäläistämisyrietykset ja Venäjän armeijaan joutuminen. Kutsunnoilla arvottiin ketkä joutuvat ja ketkä eivät. Jos arpaonni ei suosinut eikä armeija houkutellut, piti hakeutua salaa Ruotsiin ja siitä eteenpäin Amerikkaan, yleensä Göteborgin tai Bergenin kautta. Tsaarille uskolliset vallesmannit julkaisivat pitkiä listoja etsintäkuulutetuista, jotka olivat jo Amerikassa.

Passin saaneet nuoret miehet ja naiset kulivat laillisesti Hangon kautta. Laivayhteys länteen parani kun Suomen Höyrylaivayhtiö vuonna 1891 hankki isommat höyrylaivat eli Arcturuksen ja Polariksen lin-

jalle Hanko-Hull. Arcturus oli se laiva, joka vaikeissa olosuhteissa toi jääkärit Libausta Vaasaan helmikuussa 1918. Pienet höyrylaivat ottivat kerralla jopa 700 matkustajaa, vaikka hyttipaikkoja oli viisi päivää kestäväällä matkalla vain 200. Hullista matka jatkui junalla halki Englannin Liverpooliin tai Southamptoniin, missä noustiin isoon Atlantin höyrylaivaan.

Muilla eurooppalaisilla oli siirtolaisuudessa jo muutamman vuosikymmenen etumatka. Suomalaisille jäi usein raskas ja vaarallinen työ kaivoksissa ja metsissä. Kieli tuotti vaikeuksia. Ihmiset muuttivat usein seudulle, missä jo oli omalta kotiseudulta muuttaneita. Suosituimmat osavaltiot olivat Minnesota, Michigan, Wisconsin, New York, Oregon ja Kalifornia sekä Kanadan Ontario. Monet hankkivat myöhemmin itsellensä viljelysmaata.

Ylöjärveltäkin lähdettiin

Turussa sijaitsevan Siirtolaisinsituutin passiluettelossa on nelisenkymmentä ulkomaanpassia, mitkä on myönnetty ylöjärveläisille muuttajille. Näistä Amerikkaan lähti 36 kpl, Venäjälle 4 kpl, Tanskaan yksi ja ”ulkomaille” 4.

Yksi passin saaneista ja lähtijöistä on Johannes ja Hilja

Maria Tähtinen sekä heidän kolmevuotias lapsensa Walma Kaarina. Passit on heille myönnetty 21.5.1909. Passiluettelosta käy myös ilmi, että Johannes on saanut jo passin Amerikan matkaa varten kolme vuotta aiemmin eli 24.8.1906. Silloin Johanneksen kotipaikka oli Hämeenkyrö.

Tarkemman selvityksen mukaan Hilja Marian äiti oli Gustava Josefina Malakiaantytär Suojanen Ylöjärven kylästä ja isä Matti Herman Lehtonen Mutalasta. Johannes Tähtinen oli syntynyt Hämeenkyrön Muotialassa. Hän jäi nuorena orvoksi ja oli renkinä ja suutarin opissa. Johannes oli alun perin sukunimeltään Laankoski, mutta suutarin opissa hän otti itsellensä uuden sukunimen. Kesällä 1905 hän meni Ylöjärvellä naimisiin Hilja Maria Lehtosen kanssa. Vuonna 1906 Johannes päätti lähteä Amerikkaan jättäen vaimonsa ja juuri syntyneen tyttärensä Vilman Suomeen. Kesäkuussa 1906 hän saapui SS Saxonialla Bostoniin ja jatkoi sieltä matkaa junalla Cloquetiin Minnesotaon, missä hän työskenteli kaksi vuotta ja palasi sitten Suomeen. Kolme vuotta myöhemmin koko perhe matkusti yhdessä Amerikkaan. Hangosta lähdettiin 11.6.1906 Arcturuksella ja jatkettiin viikkoa myöhemmin Liverpoolista Victorianilla, jonka määränpää

tällä kertaa oli Quebec. Sieltä matkaa jatkettiin junalla Cloqueettiin Minnesotaan

Johannes työskenteli Minnesotassa ensin suutarina, mutta vuoden 1917 kutsuntapöytäkirjan mukaan hän oli mainari eli kaivostyöläinen. Perhe päätti jäädä pysyvästi Amerikkaan. Näin ollen Johannes (Amerikassa John) anoi kansalaisuutta vuonna 1910. Se oli nelivaiheinen ja pitkä prosessi, joka päättyi uskollisuusvalaan uudelle kotimaalle. 5.5.1915 Johan Tahtinen vannoi mitätoivänsä ja luopuvansa kokonaan kaikesta uskollisuudesta ”kaikille vieraille prinsseille, mahtimiehille, valtioille tai yksinvaltiaille, mutta varsinkin tsaari Nikolai toiselle, joka on kaikkien venäläisten keisari”.

Kesäkuussa 1915 perheessä oli neljä lasta ja viides tulossa. Perheenjäsenistä tuli automaattisesti maan kansalaisia isän kansalaisuuden mukaan. John Tahtinen työskenteli Duluthissa

Minnesotassa 35 vuotta suutarina ja kuoli siellä vuonna 1954, vaimo Hilya kuoli 1957. Perheeseen syntyi yhteensä kahdeksan lasta, joista kolme tyttöä. Pojat John Pellervo, Martin Kullervo, Donald ja Paul Raymond olivat perheellisiä. Duluthin alueella asuu tänä päivänä ainakin kymmenen näitä Ylöjärven Tahtisia ja Kaliforniassa muutama lisää.

Mitä siirtolaisemme tekivät Amerikassa?

Useimmat Amerikkaan muuttaneet olivat suunnitelleet viipyvänsä vieraassa maassa ehkä muutamia vuosia, mutta vain joka neljäs palasi pysyvästi Suomeen. Kielitaidottomat nuoret miehet tekivät raskasta ja vaarallista työtä kaivoksissa ja metsissä. Nuoret naiset päätyivät kaivoskylien tai metsäkämppien asuntoloihin keittäjiksi tai pyykäreiksi, tai jos onni suosi, perheisiin taloudenhoitajiksi. Yllä mainittu John Tahtinen oli siinä mielessä onnekas, että hänellä

oli jo kotimaasta lähtiessä ammatin. Toki hänkin oli aluksi kaivoksessa töissä, mutta löysi pian oman paikkansa suutarina. Vähitellen monista raskaissa metsä- ja kaivostöissä olleista tuli keskilännen maanviljelijöitä. Vuonna 1920 neljännes suomalaisista siirtolaisista sai toimeentulonsa maataloudesta.

Menestystarinaa on paljon. Suomalaiset olivat tottuneet kovaan työhön. Kaivostyömiehen palkalla ei päässyt rikastumaan, mutta monilla oli muita ideoita, esimerkiksi rakennusalaan liittyen. Hiski Salomaa tuli tunnetuksi laulamalla, Ville Ritola juoksemalla, Pamela Anderson ja Taina Elg näyttelä. Lauri Törni (Larry Thorne) eteni USAn puolustusvoimissa majuriksi. Gus Hall oli kommunistisen puolueen puheenjohtaja ja jopa presidenttiehdokas.

Gus Hallin suomalaisia aateveljiä oli Amerikassa paljon. Heidät tunnettiin lakkoilijoina (Red Finns) kaivoskaupungeis-

IN THE MATTER OF THE PETITION OF
John Tahtinen
TO BE ADMITTED A CITIZEN OF THE UNITED STATES OF AMERICA.

Filed *June 26 1915*

OATH OF ALLEGIANCE

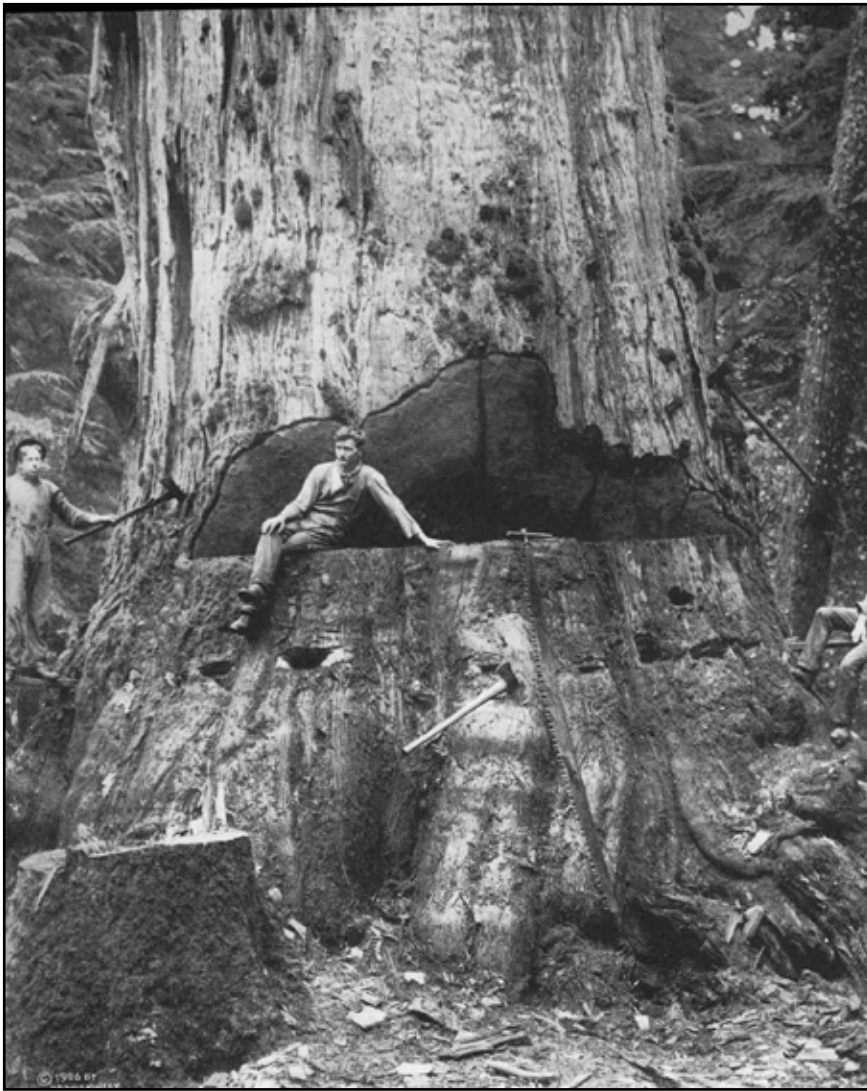
I hereby declare, on oath, that I absolutely and entirely renounce and abjure all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state, or sovereignty, and particularly to *Nicholas II* the *Emperor* of *all the Russians* of whom I have heretofore been a subject (and that I further renounce the title of *Prince*, an order of nobility, which I have heretofore held); that I will support and defend the Constitution and laws of the United States of America against all enemies, foreign and domestic; and that I will bear true faith and allegiance to the same.

John Tahtinen

Subscribed and sworn to before me, in open Court, this *5th* day of *May*, A. D. 19*15*.

Wm. J. Fox, Clerk.

Amerikan kansalaisuutta hakevan piti valalla vakuuttaa uskollisuuttaan ja lojaalisuuttaan uudelle kotimaalle sekä halustaan luopua entisen isänmaansa prinsseistä ja muista hallitsijoista.

Undercut eli kaatolovi tehdään kirveellä puun juureen ja sahaus aloitetaan justeerilla vastakkaiselta puolelta.

sa, mutta he myöskin rakensivat ihanneyhdyskunnan Kalifornian Redwood Valleyhin. Toisen samanlaisen perusti Matti Kurikka Vancouverin saarelle Sointulaan.

Kieli

Englanninkieli tuotti suomalaisille vaikeuksia. Se oli eräs syy miksi heidän piti ainakin aluksi tyytyä yksinkertaisiin ja huonosti palkattuihin töihin. Suomalaiset kehittivät aivan oman kielensä, Finglish tai Fingelska, jota muut eivät ymmärtäneet. Siinä oli runsaasti englannin kielestä otettuja lainasanoja suo-

meksi lausuttuna (esimerkiksi haussi = talo, ruuma = huone). Kieleen tuli uudissanoja, joiden vastinetta ei Suomesta tuodussa kotikielessä vielä ollut olemassa (penssoni = eläke). Kontri oli maa, eerhooli oli kaivoksessa ilmareikä, ekspleinata selittää, ränssi tai varmi maatila, veistata tuhlat, valetti lompakko, vaittaa tapella, vairata lämmittää, touvi liesi, miitata tutustua, paippufit-tari putkimies.

Siirtolaisten nimistä

Johannes Tähtinen säilytti sukunimensä jättämällä amerikkalaisille tuntemattomat ä:n pillkut

pois. Etunimeä piti vain hieman lyhentää. Monet siirtolaiset tekivät patronyymistä eli isän nimestä uuden sukunimen. Johanneksen isän etunimet olivat Isak Viktor. Näin hän olisi myöskin voinut olla John Isaacson tai John Victorson. Yhdysnimestä jätettiin osa pois, esimerkiksi Myllymäestä tuli Maki ja Järviuomasta Jarvi. Toisinaan nimi käännettiin kokonaan. Kettusesta tuli Fox, Järvisestä Lake, Seppälästä Smith ja Jokelasta Rivers. Henrik ja Heikki olivat Henryjä, Mickel ja Mikko saivat nimen Mike. Gustav ja Kustaa olivat Gus sekä Andersia ja Anttia kutsuttiin nimellä Andrew tai Andy.

Monet suomalaiset papit vastustivat siirtolaisuutta. Toisaalta kotimaahan palaavat toivat rahan lisäksi uusia liikeideoita, esimerkiksi minkkitarhauksen tai Närpiön tomaattiviljelyn.

Miten minusta tuli sukututkija?

Raine Raitio

Kaikki alkoi isomummun tarinoista

Syntymäkotini oli vanha maa-laistalo, jonka aitat, ladot ja vintit olivat hämärine loukkoineen ja vanhoine esineineen kiinnostava seikkailujen kohde yksinäiselle pikkupojalle. Mielikuvitusta kiihottavia olivat muun muassa aitasta löytynyt salalokerollinen piironki ja erilaiset asiakirjat.

Elämä kotitalossani oli 1960-luvun alussa vielä hyvin vanhakantaista. Samassa talossa asui neljä sukupolvea. Kun historiaa huokuvaan asuinympäristöni lisätään samassa taloudessa asunut vuonna 1879 syntynyt isomummuni tarinoineen – oli kiinnostukseni historiaan herännyt.

Isomummuni kertoi tarinoita kaiket päivää tarinoiden ulottuessa aina Suomen Sodan aikoihin eli vuosiin 1808–1809 asti. Välillä hän lauloi vanhoja, hieman härskillä sanoilla varustettuja rekilauluja ja kertoili kummitusjuttuja sekä muisteli omaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Tähän jokapäiväiseen tarinointiin ei kukaan kiinnittänyt erityistä huomiota. Vain hyvin pieni osa tarinoista jäi mieleeni, mutta se riitti herättämään innostukseni. Myöhemmin, isomum-

muni kuoltua, mummuni jatkoi tarinankertomisen perinnettä.

Kiinnostus virisi jo lapsena

Lapsena löysin vintiltä nipun vanhoja asiakirjoja, mutta niiden sisältö jäi tuolloin arvoitukseksi. Valitettavasti mummuni ja äitini polttivat nämä asiakirjat, sillä ne sisälsivät minulle kuulumaton-ta, lähisukulaisen lapsen elatus-asioihin liittyvää tietoa. Onneksi kaikki kotini vanhat asiakirjat eivät joutuneet tulen kitaan, vaan löysin niitä myöhemmin lisää. Myös osan hävitetyistä asiakirjoista löysin myöhemmin maakunta-arkistosta.

Osasin nimetä jo alle kouluikäisenä lapsena kuhmalahtelaisia esi-isiäni viisi polvea taaksepäin. Aikuistumisen myötä olisin halunnut tietää enemmän, mutta en tiennyt miten edetä? Hankkimani Seppo Sampion sukututkimusopas oli mielestäni jotenkin puutteellinen ja seka-va ja kirjan apu jäi vähäiseksi. Enemmän apua sain vanhasta 1950-luvulla ilmestyneestä Alf Brennerin sukututkimusoppaasta, jonka löysin kirjastosta. Näiden oppaiden ohella luin valmiita sukututkimuksia.

Viisikymmentäluvulla il-

mestynyt Uusi sukukirja -niminen, kolmiosainen teos opetti muun muassa sukutaulujen esitystavan. Löysin kirjoista myös omaa sukuani päästen samalla yhden sukuhaaran osalta peräti vuoteen 1540.

Jorma Räsäsen kurssit antoivat hyvän pohjan työlle

Varsinaisten alkuperäisten kirkonkirjojen pariin minut johdatti 1980-luvun alkupuolella Tampereen työväenopiston järjestämä, Jorma Räsäsen pitämä sukututkimuskurssi. Jatkoksi kävin vielä vanhojen käsialojen kurssin. Vaikka itseopiskelemalla olin onnistunut selvittämään jo monta asiaa, oli kursseista silti merkittävä apu.

Tämän jälkeen kirjeitä lähti eri kirkkoherranvirastoihin ja aloin myös itse tutkia vanhoja kirkonkirjoja. Saatuaani työkalurikseni Esa Kuukan, huomasimme, että meillä oli yhteinen kiinnostuksen kohde: sukututkimus ja historia. Esa jo hieman kokeneempänä sukututkijana auttoi tutkimuksissa eteenpäin. Työ alkoi edistyä. Kävimme vanhan kirjastotalon vintillä olleessa pimeässä sanomalehtivarastossa lukemassa mikrofilmejä ja teim-

Raine Raitio tutkimassa Kangasalan seurakunnan kirkonkuulutuksia vuonna 1997. Kuva: Matti Rainio.

me myös retken Helsinkiin Kansallisarkistoon.

Jorma Räsäsen kurssit osoittautuivat antoisiksi, sillä hän tutustutti kurssilaisensa Suomen Sukututkimusseuran ja Tampereen seudun sukututkimusseuran toimintaan. Tammelan koululla saattoi käydä kuuntelemassa mielenkiintoisia esitelmiä. Toiminnan siirryttyä vanhalle kirjastotalolle aktiivisuuteni lisääntyi. Lisää tietoa karttui myös toisten sukututkijoiden askarrellessa samojen kysymysten parissa.

Uuden kirjastotalon, Metson valmistuttua 1986 kirjaston tarjoamien mikrofilmien lukulaitteiden määrä lisääntyi samalla kun sukututkijoidenkin määrä kasvoi. Kun ”tupa oli aina täynnä” saattoi turvautua kokeneempien apuun tai muuten vain vaihtaa kuulumisia ja tietoja.

Seikkailua menneisyyden maailmoissa

Joku on joskus todennut, että kun sukututkimukselle antaa

pikkusormensa, niin se vie koko käden. Omalta kohdaltani tämä pitää paikkansa, sillä tutkimuskohteeni laajeni lopulta myös paikallishistoriaan sekä historiaan yleisesti. Oman sukuni lisäksi aloin selvittää myös vaimoni sukujuuria löytäen mieltä kutkuttavia tarinoita merimiehistä ja laukkuryssistä.

Silloisen työni puolesta vierailin usein Maanmittauskonttorissa Hämeenlinnassa tutkimassa vanhoja karttoja ja asiakirjoja. Työasioiden ohella tuli toisinaan vilkuiltua myös oman kotikyläni asiakirjoja, mikä lisäsi kiinnostustani entisestään.

Kun olin aikani penkonut arkistoja ja haastatellut sukulaisia he alkoivat kysellä, mitä olin löytänyt. Sen seurauksena valmistui ensimmäinen kirjani, ulkoasultaan vaatimaton, koneella kirjoitettu moniste Talollisia ja alustalaisia. Sukutaulujen lisäksi se sisältää myös elämäkertoja ja talohistoriaa käsitteleviä artikkeleita. Kirjan painos oli pieni, noin 60 kappaletta ja se oli tarkoitettu vain sukulaisille ja

joillekin tuttaville. Kirjan ilmentyttyä se herätti yllättäen myös laajempaa kiinnostusta.

Hakeuduin Tampereen yliopistoon opiskelemaan historiaa ja lopulta historian harrastukseksi muuttui ammatiksi, jota olen harjoittanut jo yli 20 vuoden ajan.

Oman identiteetin etsintä on vain yksi syy tehdä sukututkimusta ja penkoa menneisyyden jäänteitä. Olen kokenut sukututkimuksen ja historian tutkimuksen eräänlaisena seikkailuna menneeseen, löytöretkenä johonkin itselle tuntemattomaan, vieraaseen aikaan ja kulttuuriin. Mahdollisuus uuden oppimiseen sekä perehtyminen ihmiselämään laajemmin ovat pitäneet innostuksen yllä.

Viekö uteliaisuus sukututkijaa mennessään?

Raimo Vasara

Sukututkimus on hieno harrastus, toteaa Raimo Vasara artikkelissa, missä hän muistelee kokemuksiaan sukututkijana. Aseta omalle tutkimiselle aina tavoite ja aikataulu, mutta varaudu aikataulun venymiseen. Kaikenlaiset mielenkiintoiset rönstyilyt saattavat jossain vaiheessa muuttaa tutkimuksen suuntaa, kuten minullekin näyttää usein käyneen. Raimo Vasara toimi Tampereen seudun sukututkimusseuran puheenjohtajana vuosina 1989–1993.

Aloitin perehtymisen sukututkimukseen aikoinaan vaimoni kehoituksesta, enkä osannut aavistaa mihin kaikkeen se minut johdattaa. Menin Lauri Orispään sukututkimuskurssille Sampo-laan ja jatkoin Jorma Räsäsen opastuksella juuri perustetussa Tampereen seudun sukututkijoissa.

Sukututkimusseuran jäsenistö kasvoi ja toiminta siirtyi Tammelan koulun auditorioon. Puheenjohtajia oli Jorma Räsäsen jälkeen useita. Eräässä vuosikokouksessa minua ehdotettiin puheenjohtajaksi ja siitä alkoi minun kauteni puheenjohtajana. Alku sujui mukavasti, pätevä sihteeri Leila Mäkinen hoiteli rutiiniasiat ja minä kopauttelin nuijaa. Kokoukset pidettiin parittomien viikkojen tiistaina klo 18. Yritin olla aina paikalla kokouksissa, mutta vaikeuksia tuli, kun jouduin komennustyöhön Helsinkiin. Se ei minua lannistanut, tulin junalla joka kokoukseen, koin sen puheenjoh-

tajana velvollisuudeksi.

Seura teki retkiä lähiseudulle ja kauemmas, yhden jopa Tukholmaan asti. Toiminnan alkaessa ei ollut omaa kirjastoa, sellainen saatiin vasta sitten kun muutimme vanhaan kirjastotaloon. Kokouskäytännöt vakiintuivat, ensin tiedonannot ja sitten esitelmä. Esitelmien aiheet olivat kiinnostavia ja perustuivat paljolti seuran omien jäsenten sukututkimuksiin. Tapana oli, että illan esitys jätettiin seuralle vuosikirjan aineistoksi. Tapa on jäänyt unholaan, samoin vuosikirjojen painatus. Esitelmien aihepiiri ja tyyli on muuttunut aiemmasta ehkä hieman akateemisempaan suuntaan. Esitelmien pitäjiksi ei enää aloittelevia rivijäseniä tahdo löytyä.

Geneettinen sukututkimus on tullut perinteisen historia-kirjoihin perustuvan sukututkimuksen rinnalle. Sivusta seuraten tuntuu, että joillakin nämä DNA-testit ovat ajaneet vanhanaikaiseksi koetun sukututki-

muksen ohitse. Samalla mukaan on tullut kaupallisuus, joka hyödyntää ihmisten uteliaisuutta. En halua näitä geeniperimän tutkijoita moittia, molempia sukututkimustapoja varmaan tarvitaan.

Mieleeni tulee eräs tämän syksyn kokousiltamme. Viereeni istunut nuorehko naishenkilö alkoi kysellä minulta, miten alkaisi tehdä sukututkimusta. Häntä oli alkanut kiinnostaa esivanhempiansa menneisyys. Hän kaipasi neuvoja miten aloittaa. Kerroin muutamin sanoin miten tulisi toimia. Hän kaipasi seuran järjestämää infoa ja opastusta aloittelijoille.

Sukututkimus on harrastuksena aihepiiri, joka ei tule koskaan valmiiksi, sen olen huomannut omia ja vaimoni sukujuuria etsiessä. Valtaosan tiedoistani olen kerännyt kirkkoherranvirastoista ja kollegoilta. Digilaitteita ei ollut kun aloittelin nelisenkymmentä vuotta sitten. Kaikki tieto mikä kirkonkirjoista löytyi oli vapaasti nähtävillä

Tampereen seudun sukututkijat vuonna 1987 Ruotsin valtion-arkiston edessä Tukholmassa. Kuva Raimo Vasaran arkisto

ja kopioitavissa. Kaikki piti tallettaa kynällä omiin muistinpäntöihin. Joissakin virastoissa sai käyttää jopa kopiokoneita. Myöhemmin tietotekniikka on tuonut helpotusta asoiden muistiin merkitsemisessä.

Olen kerännyt tietoja Mouhijärven hautausmaista. Se on kotiseutuhistorian tekemistä parhaimmillaan ja silloin tarvitaan kirkkoherranvirastosta saatavia tietoja. Sain luvan kopioida Mouhijärven kirkonkuulutuksia, jotka oli kerätty tiiviiksi vuosikohtaisiksi rulliksi. Näitä paperinarusiteillä sidottuja rullia tuskin kukaan muu ennen minua oli sitomisen jälkeen avannut. Kopioita kertyi minulle arviolta lähes 5000 A4-kokoista arkkia. Toisen kokonaisuuden muodostivat kirkkokokousten pöytäkirjat, nekin tallentuivat usean kirjan sarjaksi. Seurakunnan tilikirjoista syntyi viisi uutta kirjaa. Pappilan säilöön jätetyistä perukirjoista kertyi kahdeksan osainen kirjarivi. Yksittäisinä niteinä olivat papin ja kanttorinvaalien tiedot sekä kirkon inventaario. Kirjoiksi

asti on edennyt Mouhijärven pappisto, Mouhijärven vihityt sekä Mouhijärven kylät, talot ja torpat. Hämeenkyröä kuvaava kyläkirja Jumehtu Hämeenkyröstä ja Kiikan Teukkulankylän Hujun suvusta tehdyt kaksi kirjaa syntyivät paljolti kirkkoherranvirastojen tiedoista saadun aineiston perusteella. Kirjojen kirjoittamisen ohella halusin tehdä suvuista myös piirroksia, kuten sukupuita ja sukujuurakoita. Setäni ja tätini käsin kirjoitetut runokirjat saivat tietokoneellani uuden asun ja kynällä piirretyt kuvitukset. Lisäksi olen kirjoittanut juttuja Mouhijärven Joulunimiseen lehteen.

Synnyinpitäjäni Mouhijärven vaiheet ovat siivittäneet minua moneen asiaan. Olin vuonna 2008 perustetun Mouhijärvi-seuran ensimmäinen puheenjohtaja. Samoihin aikoihin aloin pitää Sastamalan opiston kursseja Mouhijärven kirjastolla. Synnyinseurakuntani vuonna 1858 valmistunutta tiilikirkkoa ja sen oheen perustettua hautausmaata olen esitellyt kiinnos-

tuneille. Seurakunnan vanhalta kirkolta löytyy myös paljon kerrottavaa, kuten kaksi puista 1700-luvun hautakarmia ja yksi tiilinen hautakarmi vuodelta 1815. Kirkon lattian alle on laskeettu monenlaista väkeä kirkkoherroista maatalojen asukkaisiin. Osa näistä oli muualta tulleita, kuten pappilaan majoittunut isonvihan aikainen venäläinen eversti Fligberg. Selkeen kartanossa asuneita Porin rykmentin komentajia on kirkon lattian alle haudatuista kolme. Toinen heistä oli Selkeen tulipalossa kuollut eversti Delwiig. Kolmas kirkon lattian alle haudatuista oli Tukholmassa Sprengtportenin kanssa kuninkaan vallankaappausta avustanut ja kenraaliksi ylennyt Carnall, joka ehti mouhijärveläisten sotilaiden kanssa olla rakentamassa Suomenlinnan Walhallaa. Kaikkien näiden kolmen asuinpaikkana oli rykmentin esikuntana toiminut Selkeen kartano, jonka läänitytti vuonna 1613 kuningas Kustaa II Adolfin leski Barbara. Kartanon seuraava omistaja oli sotamarsalkka Åke Tott, joka tosin ei koskaan asunut Selkeellä.

Mouhijärven vanhan kirkon vuonna 1778 valmistuneen kellotapuln alaosa on uusittu ja toimii nykyisin seurakunnan kesäkappelina. Piispa Kantola kävi vihkimässä uudisosan vuonna 2000. Kellotapulista ja nyt jo puretusta vanhasta kirkosta löytyy valmistamani pienoismallit Häijään museosta. Lisäksi olen valokuvannut Mouhijärven hautausmaan kaikki haudat.

Retki Naantaliin 16.5.2020

Lähde seuran retkelle kokemaan kesään heräilevä Naantali, jonka viehätys syntyy idyllisestä vanhasta kaupungista, meren läheisyydestä, saaristosta ja kaiken yllä hymyilevästä kultaisesta Naantalin auringosta

Louhisaaren kartano, kuva Wikipedia

Retkiohjelma:

- Lähtö klo 8.00 Vanhalta kirkolta
- Aamukahvit Ravintola Sarka (Loimaa)
- Raison kirkolta autoomme nousee Naantalin opas, joka on seurassamme koko päivän. Hän opastaa meitä tutustumiskohteissa sekä kertoo ajomatkoilla kohteista ja maisemista
- Opastettu kierros Louhisaaren kartanolinnassa
- Tutustuminen oppaan johdolla Ritaripuistoon ja Askaisten kirkkoon
- Ajo Merimaskun kautta Rymättylään Ravintola Pohjakulmaan, jossa saaristolaislounas
- Ajo Naantaliin, jossa opastettu rauhallinen kävelykierros vanhassa kaupungissa
- Kotimatalle lähdemme Raison kautta ja opas poistuu siellä autosta
- 'Huoltopysähdys' retkeläisille Auran ABC:llä (omakustanteinen)
- Paluu Tampereelle noin klo 19

Retken hinta on seuran jäseneltä 80 euroa ja ei-jäseneltä 90 euroa. Hintaan sisältyvät bussimatkat, opastukset, aamukahvi ja lounas.

Seuran retket on tarkoitettu seuran jäsenille ja heidän seurassaan matkustaville. Tämä retki ei ole esteetön, sillä Louhisaaren kartanossa on portaita ja lisäksi retkeemme sisältyy kävelykierros Naantalissa.

Ilmoittautuminen sivun www.tamsuku.fi/retkelle.html kautta.

Ilmoittautuessa kerro: Retkelle tulijoiden nimi/nimet, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite, ruokarajoitteet, oletko sinä ja mahdollinen seura-laisesi Tampereen seudun sukututkimusseuran jäseniä? Jos et ole seuran jäsen, ilmoita lisätiedoissa kenen seurassa matkustat. Lähetetäänkö lasku sähköpostitse (suositeltava tapa) vai postitse. Retki-vastaava lähettää viikon sisällä ilmoittautumisesta tiedon ilmoittautumisen perilletulosta. Jos tätä viestiä ei kuulu, ota sähköpostilla yhteyttä osoitteeseen tuija.soini@tamsuku.fi.

Ilmoittautuminen retkelle on sitova, pakollisen esteen sattuessa ilmoittautuminen on heti peruttava sähköpostilla osoitteeseen tuija.soini@tamsuku.fi tai tekstiviestillä 050 534 3882. Seuran hallitus on päättänyt, että retki-ilmoittautumisen voi perua vapaasti kaksi viikkoa ennen lähtöä. Jos retken peruu tämän jälkeen tai ei ilmoita poisjäämisestään, seura perii ilmoittautuneelta puolet retken hinnasta.

Jokainen retkelle lähtevä vastaa itsestään ja omasta terveydestään. Selvitä matkavakuutuksesi tarve. Seura ei vakuuta retkelle osallistujia. Katso lisää retkien järjestämisestä ja seuran vastuusta osoitteessa www.tamsuku.fi/retket.

Sukututkimuspäivä 25.1.2020

Teema: Pirkanmaalaisia merkkihenkilöitä ja sukuja

Aika ja paikka

Lauantai 25.1.2020 klo 10.00-16.00, Sampola, Sammonkatu 2, Tampere

Ohjelma

Klo 10.00 Näyttely avautuu

Klo 11.10 Sukututkimuspäivän avaus. Puheenjohtaja Jorma Lappalainen

Klo 11.15 Liisa Lagerstam: Laukon historian hetkiä

Klo 12.00 Lounas

Klo 12.00-12.30 Tietoisku: Näin aloitat sukututkimuksen

klo 13.15 Liisa Rintala: Kustaa Hiekka

klo 14.30 Kalle Virtapohja: Tuttu ja tuntematon Kalle Kaihari

klo 16.00 Näyttely suljetaan

Aulassa on näytteilleasettajia. Esitelmät ja tietoisku pidetään juhlasalissa.

Näytteilleasettajien ilmoittautumiset sähköpostilla tiina.miettinen@tamsuku.fi

Tilaisuus on kaikille avoin ja maksuton, myös näytteilleasettajille.

Sampolan lounasruokala ja kahvila avoinna

Sukututkimuspäivä Sampolassa toteutetaan yhteistyössä Tampereen seudun työväenopiston kanssa.

Järjestäjänä Tampereen seudun sukututkimusseura

Tervetuloa mukaan!

Vuosikokous 3.3.2020

Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n sääntömääräinen vuosikokous pidetään tiistaina 3.3.2020 alkaen klo 17.30 Kulttuuritalon Laikun luentosalissa osoitteessa Keskustori 4, Tampere. Kokouksessa käsitellään yhdistyksen sääntöjen 9. ja 10. pykälien mukaiset vuosikokoukselle kuuluvat asiat. Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n säännöt on luettavissa seuran verkkosivulta osoitteessa www.tamsuku.fi/saannot.html.

Jorma Lappalaisen katsaus kirjailija Minna Canthin sukujuuriin vuosikokouksen jälkeen.

Kahvitarjoilu klo 17.00 alkaen

Hallitus

Kevätkausi 2020

Tampereen seudun sukututkimusseuran kaikille avoimet kokoontumiset ovat Kulttuuritalo Laikussa osoitteessa Keskustori 4, Tampere. Seuran kirjasto on kokoontumisiltoina avoinna Laikun 3. kerroksen Mäkelän kabinetissa klo 17–18. Esitelmät pidetään Laikun 2. kerroksen luentosalissa klo 18.00–20.00. Luentosalissa kokoontuu luentoja ennen klo 17.00–17.30 itseohjautuva DNA-sukututkimuskerho. Laikun pohjoispuolen oven hissillä pääsee suoraan toiseen ja kolmanteen kerrokseen.

Kevätkauden esitelmäpäivät ja aiheet voi katsoa myös tarkemmin Tamsuvun netistä osoitteessa www.tamsuku.fi.

Tiistai 21.1.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
Ira Vihreälehto: Perintö, jonka sain - Sukututkimuksen työkalut itsetuntemuksen ja hyvinvoinnin lisääjinä.

Lauantaina 25.1.2010 Sampola klo 10-16. Sukututkimuspäivä, katso erillinen ilmoitus viereisellä sivulla.

Tiistai 4.2.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
Tapio Paavola: Isän sotaretki – ja miten siitä tehdään kirja. Tavallinenkin sotilas ilman sankaritekojakin on kirjan arvoinen. Esitelmässä kerrotaan ja annetaan ohjeita siitä, miten tällainen kirja tehdään vuosien 1939-1944 sodista.

Tiistai 18.2.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
FT Kaarle Wirta: Suomen terva maailmalla: Uuden ajan alun yrityshistoriaa tynnyreillä. Kuulemme, millainen oli suomalaisen tervan merkitys maailmankaupassa 1600-luvulla ja siitä, miten yrityskulttuuri rantautui Suomeen tervakaupan myötä.

Tiistai 3.3.2020 klo 17.00 Luentosali 2. kerros
Vuosikokous klo 17.30 ja sen jälkeen Jorma Lappalaisen katsaus kirjailija Minna Canthin sukujuuriin. Kahvitarjoilu klo 17.00 alkaen.

Tiistai 17.3.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
Juho Mattila: Torpparit arkistoissa. Meillä jokaisella on suvussaan torppari tai mäkitupalainen. Millaisia jälkiä torppareista ja maanvuokrauksesta on jäänyt viranomaisten arkistoihin? Millaisia asiakirjoja torppareista on löydettävissä yksityisarkistoista?

Tiistai 31.3.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
Juha Vuorela: Esittelyssä Omat juuret verkkopalvelu. Omat Juuret on uudenlainen sähköinen verkkopalvelu sukuhistorian ja paikallishistorian tutkimukseen ja esittämiseen. Jokainen voi synnyttää omannäköisensä ja ajan oloon täydentyvän ja muuttuvan sähköisen kokonaisuuden omista juuristaan.

Tiistai 14.4.2020 klo 18.00 Luentosali 2. kerros
Uusien jäsenten ilta ja Tiina Miettisen esitys aiheesta Suomalaisen sukututkimuksen historia Toivotamme uudet jäsenet tervetulleiksi. Keskustelun lomassa kuullaan esitelmä siitä, miten omaa sukua on eri aikoina tutkittu ja miten sitä on esitetty keskiajalta tähän päivään.

Orpana 1/2020

Sisällysluettelo

- 2 Tamsuvun yhteystiedot**
- 3 Puheenjohtajan palsta**
- 4 Kolme murhaa Kauhajoella**
- 13 Panssarilaiva Ilmarisen uppoaminen**
- 16 Poimintoja Sinkkosen suvun sukupuusta**
- 20 Osmo Durchman**
- 22 Siirtolaisuus**
- 25 Miten minusta tuli sukututkija?**
- 27 Viekö uteliaisuus sukututkijaa mennessään?**
- 29 Kevätretki Naantaliin 16.5.2020**
- 30 Sampolan sukututkimuspäivä 25.1.2020**
- 31 Kevään 2020 tapahtumat**
- 32 Sisällysluettelo**

20 Osmo Durchman

30 Liisa Lagerstam

